

Kultura i civilizacija Indije u hrvatskoj književnosti od 13. stoljeća do danas

*Predavanje i izložba knjiga u Domu kardinala Kuharića i u organizaciji
Hrvatske kulturne zajednice u Wiesbadenu, 04. veljače 2007.*

Kulturno povijesne veze naših krajeva s Indijom ne samo da nisu istražene u svim svojim vidovima već mnogi od tih vidova jedva da su poznati, a neki i nisu. Cilj ovog projekta je prikazati odraz kulture Dalekog Istoka u kulturi Hrvata i Hrvatske. O pojedinim vidovima naših susreta s indijskim pisanom i usmenom tradicijom što treba doprinijeti potpunijem sagledavanju i boljem razumijevanju vlastitih nam sastavnica kako u prošlosti tako i u sadašnjosti, i to ne samo s obzirom na Indiju već i s obzirom na Evropu s kojom u tom pogledu mnogo toga dijelimo. Po prvi se put u ovome projektu istražuje slika Indije kakva je u nas oblikovana na temelju objavljenih djela hrvatskih pisaca i znanstvenika.

Indija je 2006. godine bila domaćinom na Sajmu knjige u Frankfurtu. To je bila prilika da se na hrvatskom štandu predstavi pregled hrvatske književnosti u odnosu na indijsku kulturu. Društvo bivših studenata hrvatskih sveučilišta u Njemačkoj – AMAC Deutschland e.V. u suradnji sa Zajednicom nakladnika i knjižara, te Maticom hrvatskom iz Zagreba, priredilo je pregled djela i autora indološke tematike od 13. stoljeća do danas.

Čarobni svijet istoka odražava se čak i u narodnim pjesmama Slavonije i Dalmacije. Marin Držić uvodi Indiju u drami *Dundo Maroje* u hrvatsku književnost 16. st., likom indijskog Negromanta. Indija se obrađuje u djelima Marka Pola, Mavre Čavčića, Ivana Gundulića, Benedikta Kotruljevića, zatim Matije Antuna Reljkovića, Stjepana Radića, Tina Ujevića, Dragutina Tadijanovića i naravno znanstvenika kao što su Ćedomil Veljačić, Radoslav Katičić i Mislav Ježić. Prva enciklopedijska obrada jezika i indijske tradicije u Europi je objavljena u 18. st., a potječe iz pera hrvatskog misionara Ivan Filipa Vezdina. 2006. godine obilježena je 200-ta obljetnica njegove smrti.¹

529. godine zatvara bizantski car Justinijan platonsku Akademiju u Ateni. Tim aktom nije samo ugašen javni nauk «poganske» filozofije nego je presječena i dotadašnja živa i bogata komunikacija Istoka i Zapada. Prema usmenoj predaji, već starozavjetni kralj Salomon, održava redovite trgovačke veze sa jugozapadnom obalom Indije. Iz Kerale dolaze trgovačke lađe u trogodišnjem ciklusu u Crvenomorsku luku Elat. Egipat se snabdijeva sirovinama sa juga Indije. Grčka kultura dolazi u vrijeme osvajanja Aleksandra Makedonskog, u doticaj sa *gimnosofistima*, kako ih prvi naziva povjesničar Plutarh, golim redovnicima hinduističkih isposničkih škola. Indija je u Sredozemlju poznata i kao neobična zemlja u kojoj ne postoji robovlasništvo. Rimski Imperij održava trajnu trgovačku vezu sa dalekim Istokom i načinom bogatim jugom Indije. Iste godine, kada se zatvara Platonova Akademija u Ateni, Benedikt od Nurse osniva redovničku zajednicu na Monte Cassinu. Redovnici po pravilima sv. Benedikta će gotovo jedno tisućljeće dominirati izobrazbom i naukom Zapadne Europe. Najezde Arapa i

¹U suradnji sa Maticom hrvatskom iz Zagreba, prikupljeni su podaci od djelima hrvatskih autora počevši od Marka Pola, Držića, Čavčića, Gundulića, te narodnih pjesama, zatim Reljkovića, S. Radića, Tina Ujevića, Dragutina Tadijanovića i naravno znanstvenika poput Ćedomilča Veljačaća, Radoslava Katičića, Miroslava Ježića.

Osmanlija na Jug i Jugoistok Europe, predstavljati će do kraja 16. stoljeća i geopolitičku prepreku razmjeni putnika, dobara i saznanja.

Sa antičkom grčkom filozofijom, tone u zaborav i mudrost Istoka.

Hrvatski geografski prostor je u spomenutom razdoblju višestruko pustošen. Stanovništvo pojedinih naselja je izmijenjeno nekoliko puta u tom razdoblju. Kroz gotovo jedan milenij će tek pokoji putopisac, trgovac ili svjedok vojnih pohoda, prizvati Indiju u svijest Zapada a time posredno i u kulturu gradova na istočnoj obali Jadrana.

Poznavanje Indije, koja je i u današnjim granicama 88 puta veća od teritorija Hrvatske, ostala je do danas projekcija mašte i iluzija. Pismena se kultura Hrvata ne nadograđuje direktno na antičku civilizaciju susjednog Bizanta ili Rimskih kolonija u Južnoj ili Sjevernoj Hrvatskoj. Zajedno sa kršćanstvom, literatura novog doba dolazi u Panoniju i Dalmaciju sa karolinškog Zapada. Unatoč tome postoji i paralelni put usmene predaje, koja je jedini most što povezuje kolijevku za Istok toliko značajne kulture sa našim krajevima.

Legenda *Barlaam i Josafat*, je u kršćansko ruho odjevena budistička legenda i kao takva ušla je i u hrvatsku književnost. Priča o Josafatu, sinu indijskoga cara Avenira, kojega, unatoč svim očevim zaprekama, s kršćanstvom upoznaje Barlaam, apologija je pustinjačkoga života, a nadovezuje se na putopisnu građu i motive rijetkih putnika na Istok.² Ta srednjovjekovna priča, opširno i dramatično ispričovijedana u sedamnaestostoljetnom latiničnom *Dubrovačkom legendariju*,³ a bila je dugo prisutna u nabožnim djelima naših starih pisaca (Marko Marulić, Petar Macukat, Juraj Habelić, Štefan Zagrebec, Štefan Fuček).⁴

Tranziciju te legende koja dolazi preko arapske predaje i bizantske književnosti u staroslavenski, možemo pratiti ne samo jezično već i geografski.⁵

Kronika *Vežda* iz 1578, zagrebačkog kanonika Antona Vrameca, nabroja Noine potomke, među njima i Arfaxada⁶ od čijega sina Sala «potječu» *Indijani*. Ista kronika bilježi: *Taxiles Indinzi Kral napokornosti Alexandru...*⁷

Svakako, najpoznatiji putopisac na pragu novog doba je Marko Polo, čija je obitelj porijeklom sa Korčule, a koji je u dijelu, poznatim pod talijanskim naslovom *Il Milione* prikazao ljude i običaje na Sri Lanki i južnim obalama Indije. Višemjesečni boravak u Indiji i na Cejlonu odvija se na trogodišnjem, njegovom povratku iz Kine 1292. Poglavlja o Indiji su u putopisu *Il Milione* ostala gotovo nezapažena. Na južnim se obalama Indije Marko Polo zadržava tek kao putnik. Aktivnu ulogu poslanika i špijuna koju je imao na dvoru Mongolskog vladara u Kini, zamijenio je ulogom pasivnog promatrača. Njegovo opis budističkih i brahmanskih običaja biti će kasnije potvrđeni od portugalskih misionara. Posebno zanimljiva su njegova izvješća, o tada već na Zapadu zaboravljenim misionarskom djelovanju Apostola Tome. Na Malabarskoj obali, Marko Polo pronalazi živu kršćansku zajednicu i svetište koje redovno posjećuju hodočasnici iz Sirije i Armenije. Ova zajednica je i do danas zadržala jedan od

² Hrvatska književnost srednjega vijeka, u: Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 1, priredio Vjekoslav Štefanić, Matica hrvatska Zagreb 1969.

³ Josef Karásek, *Dubrovačke legende*, Prag, 1913

⁴ cf. Franjo Galinec, *Legenda »Barlaam i Jozafat« u tradiciji hrvatske književnosti XVI.-XVIII. stoljeća*, Nastavni vjesnik, XLIV, Zagreb, 1935-1936, str. 185-200.

⁵ Cf. *Xivot Sga. Giosefata obrachien od Barlaama*, Venetia 1708.

⁶ Legendarnog Arfaksata nalazimo u kod Marka Marulića u Juditi.

⁷ Kronika vezda znovich zpravljena kratka szlouenzkim iezikom / po d. Antolu pope Vramcze kanouniku zagrebečkom ; [za tisak priredio Alojz Jembrih]. - Zagreb; Varaždin : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad u Varaždinu : Kršćanska sadašnjost, 1991. - 65 listova ; 19 cm. - (Posebna izdanja / Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni rad u Varaždinu ; knj. 3) (Bibliofilska izdanja. Niz reprinti / Kršćanska sadašnjost)

najizvornijih semitskih liturgijskih obreda. Polov putopis a koji je nastao za vrijeme njegova tamnovanju u Rusticiano da Pisa u vremenu između rujna 1298 i lipnja 1299., pod talijanskim naslovom *Il milione*⁸ jedna je od najčešće prevedenih djela svjetske literature.⁹ Boravak na Cejlonu i Malabarskoj obali je našem putniku iz Kine bio olakšan i činjenicom da su u to vrijeme postojale stalne trgovačke veze između Kine i Indije. U Kerali na jugozapadu Indije još i danas prepoznajem tragove kineskog utjecaja u tehnici ribarenja, zanatskim djelatnostima i gastronomiji.

Benedikt Kotruljević (1416. do 1469.) Dubrovčanin, u službi Napuljskog vladara, piše 1458. djelo *De Navigatione*, posvećeno Mletačkom dužu i senatu u Veneciji. *De navigatione* sadrži četiri knjige u kojima Kotruljević, uz mnoštvo citata antičkih i posljeantičkih autora piše djelo s intencijom, ne da prikaže tehniku nego teoriju plovidbe. Posebno poglavlje posvećuje plovidbi Indijskim Oceanom koje tipično za njegov vrijeme smatra zatvorenim morem. Dubrovačka Republika održava to vrijeme razgranate trgovačke veze sa Orijentom. Pored pomorskih tu je kopneni pravac sa redovnim karavanskim prometom robe i putnika. 35. poglavlje posvećuje Kotruljević Indijskom moru. «*Indijsko more*, sa svojim zatonom odnosno zaljevima, to jest Arapskim, Gangeškim, Perzijskim i onim koje se svojim imenom naziva Veliki Zaljev, sa svih strana je okruženo kopnom. Od tri kontinenta, Azija je spojena sa Afrikom preko arapskog hrpta koji odvaja naše more od Arapskog zaljeva i preko nepoznate zemlje koja okružuje Indijsko more; s Europom je, prema Ptolomeju, spojena preko hrpta koji se nalazi uz unutrašnji tok rijeke Tanais između jezera Meotide i Sarmantskog oceana. U spomenutom moru leži otok Taprobana, na kojemu je planina Maleja koja rađa slonove i daje im pašu. To je najveće more okruženo kopnom. Na njemu su Organa, Sarapijad, Pola, Karmina, na samome kraju Sijagar, Artski zaljev, Argarički zaljev, Kolški zaljev, gangeški zaljev, te deset otoka Maniole. Na njima magnet zadržava lađe koje imaju željezne čavle.»¹⁰

Unatoč ovih, za današnje vrijeme bizarnih zemljopisnih pojmova, Kotruljević 30-ak godina prije Kolumba¹¹ predlaže zapadnu rutu plovidbe u Indiju.

Marko Polo je ostao u sjećanju zahvaljujući navedenoj knjizi putopisa. Brojni drugi putnici sa istoka ostali su lišeni slične slave. O njima posredno svjedoče književna djela. Mavro Vetranović-Čavčić piše sredinom 16. stoljeća u pjesmi *Trgovci Armeni i Indijani*

...Plemeniti Dubrovčani,
iz daleč smo prišli sada,
mi Arabi s Indijani,
do vašeg slavnog grada.
Er se tamo nam prigodi
na daleč u stranah našieh,
deri sunce gdje ishodi
od velicieh slava vašieh
začuli smo, da imate
u ovom gradu velje blago

⁸ Original je pisan na francuskom jeziku i nosi naslov: *Le Livre des merveilles* édition J. Longis 1556, cf. *Deux voyages en Asie au XIIIe siècle* par Guillaume de Rubruquis et Marco Polo édité par Eugène Muller, 1888

⁹ Milion: putovanja Marka Pola / [prijevod Borivoj Maksimovic]. - Split : Marijan tisak, 2004. ([Split] : Slobodna Dalmacija). - 223 str.

¹⁰ *De navigatione*/O plovidbi dubrovačkog autora iz XY st. Benedikta Kotruljevića, priredio i preveo Damir Salopek EX LIBRIS, Zagreb 2005.

¹¹ Kristofor Kolumbo pristaje na Bahamskom otočju 12. listopada 1492. u uvjerenju kako se nalazi pred obalom Indije.

*i da ovdje vi primete
inostrance milo i drago,
Plemeniti Dubrovčani,
iz daleč smo prišli sada,
mi Arabi s Indijani,
do vašeg slavna grada...*¹²

Bez obzira da li je gospodar Mavro ovdje opjevao Dubrovnik onako kako ga on želi vidjeti, mi u jednom drugom književnom radu nalazimo i svjedočanstvo o Dubrovniku kao slobodnom gradu iz pera njemačkog putnika Arnolda von Harffa, koji putuje 1496. iz Kölna u Dalmaciju. Von Harff opisuje Dubrovnik kao slobodni grad u hrvatskom kraljevstvu, a koji (za slobodnu trgovinu) plaća porez i ugarskom kralju i Turcima. A vjerojatno i Veneciji.¹³ Kod Vetranovića nam je bitno, kako se u ovim spomencima njegova vremena, ne radi o preradi ili prepjevu, nego osobnom svjedočanstvu o vezama putnika i robe iz Južne Azije i Bliskog Istoka.

Petar Hektorović navodi **Smokve indijane** u pjesmi Ribanje i ribarsko progovaranje (1556.)

*(Perivoj u Tvardalju)
Pohvali perivoj, zide svekolike,
I ribe kim ni broj i sve njih konike,
I stupe kamene ki su pod ložami
I voćke sajene višćimi rukami,
I koji dvižu se čeprisi najviše
I bazde i buse, š njimi tamariše.
Kapare, žafrane od njih ne otklada,
Smokve indijane s listjem ko obada...*¹⁴

Marin Držić stavlja prolog drame Dundo Maroje iz 1551. godine u usta negromanta, što će reći čarobnjaka, od **Velicijeh Indija**. Pjesnik koristi auru čudesne Indije ne bi li tajna što će je objaviti *Negromant* dobila na težini, važnosti:

«*Ja Dugi Nos, Negromant od Velicijeh Indija,prije neg vam što od moje negromancije ukažem, hoću vam otkrit jedan sekret koji dosle od ovizijeh strana nijedan čovjek ni mudar ni triš mudar nije znao...*»¹⁵

U izdanju protestantske tiskare u Urachu kraj Tübingena, izlazi hrvatski prijevod *Proroka* iz 1564. sa predgovorom Martina Luthera i drvorezima Hansa Brosamera. Zanimljiv je drvorez na kojemu su kontinenti Europa, Afrika i Azija. Plastične konture indijskog potkontinenta dokazuje kako predodžbe o proporcijama te daleke zemlje, nisu u to vrijeme bili sasvim pogrešne.

Juraj Hus Rasinjanin (*Rasinja*, kraj 15. stoljeća - Požun, 1566.), prvi hrvatski putopisac studirao je početkom 16. stoljeća na sveučilištu u Pečuhu, jer sam za sebe kaže da je «*izučio latinske nauke u Pečuhu od kuda se malo prije svoga zarobljavanja bio povratio*» . Godine 1532. Osmanlije su Jurja Husa zarobili prigodom zauzimanja utvrde i trgovišta Rasinje u gornjoj Slavoniji. Bio je odveden u Istanbul odnosno Carigrad (gdje je odbio prijeći s

¹² Pjesme Mavra Vetrančića Čavčića, skupili dr. V. Jagić i dr. I.A.Kazančić, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1871.

¹³ Alojz Jembrih, Hrvatski filološki zapisi, Matica hrvatska, Zagreb 1997.

¹⁴ Indijska smokva - kaktus s jestivim tamno ljubičastim plodom, donijeli su Kolumbovi mornari - Dubrovčani iz srednje Amerike u Hrvatsku nakon Kolumbova otkrića. Uzgojio ih je benediktinac Vetranović i šalje ih Hektoroviću za parkovno uređenje Tvrdlja.

¹⁵ Marin Držić, *Novela od Stanca, Tirena*, Skup. Dundo Maroje. Matica hrvatska/Zora 1964.

kršćanstva na islam) te kao trubač u Turskoj vojsci sudjelovao u pohodu na Indiju u tursko – portugalskom ratu. Vratio se preko Anadolije i Sicilije, Napulja, Genove, Rima, Ancone, Rijeke i Metlike u Slavoniju koju je zvao «*svojom preslatkom domovinom*». Opis robovanja i putovanja izdate su Požunu na latinskom i predstavljaju jedan od najvrednijih hrvatskih putopisa 16. stoljeća.¹⁶

Iz vremena početaka stalnih trgovačkih veza sa Indijom, ova zemlja ostavlja trag i u usmenom folklornom stvaralaštvu., o čemu svjedoči primorska pjesma:

*Cvilila je tica lastovica
Više Senja grada bijeloga,
više Senja na senjskih planinah.
Čula ju je Senjkinja divojka,
čula ju je, ter joj govorila:
„Ne cvili mi, tica lastovica!
Zašto cviliš, koja ti nevolja?“
Govori joj tica lastovica:
„Ostav me se, Senjkinjo divojko!
Ako cvilin, za nevolju mi je.
Zgubila sam druga u Indije;
nimam s kogun u Indije poći.“
Govori joj Senjanka divojka:
„-Ne cvili mi, tica lastovica,
ja ću s tobom u Indije poći.“
A govori tica lastovica
„Ne budali, Senjkinjo divojko,
da biš tila u Indije poći,
hoditi je tri godine dana;
meni j'letit tici lastovici,
....*

U slavonskoj varijanti ove pjesme govori lastavica djevojci Anđeliji kad je ova tjera iz svoga bostana:

*Ne tiraj me, lipa Anđelijo,
ne tiraj me iz tvog bostana!
Ja sam ptica iz daleke zemlje,
gdino rodi biber i naranča,
gdino drage po dva draga ljube
i gdino je godina bez zime.*

a djevojka joj je na to odgovorila:

*Boraj tebi, ptico lastovico,
poved' mene u tu tvoju zemlju
da s' nazobljem bibra i naranči,
da s' naljubim mlađanih junaka,
da s' nagrijem žarenoga sunca!¹⁷*

¹⁶ Georgii Huz: Peregrinatio Hierrosolimatana, Požun 1548., pohranjeno u Dvorskoj knjižnici u Beču sign. 9528

¹⁷ Radoslav Katičić, Indija u staroj hrvatskoj književnosti, Kolo, Matica hrvatska, Zagreb 1968, pretisak u Pet stoljeća hrvatske književnosti, urednik Pero Budak, Matica Hrvatska Zagreb 1984.

Od početka 12. stoljeća kruže Europom različiti spisi enciklopedijskog karaktera. Prvi poznati je *Elucidarium Honorija Augustodunensis*, a koji je nastao kao teološki priručnik. Jedna talijanska redakcija je prevedena na hrvatski i njezin je prijepis iz 1533. sačuvan. U lekciji o Aziji, autor fabulira o stanovnicima Indije:

*V drugoj Indije – tu su ljudi - imenujet se Makobi i ti sut 12 lakat visoci i jesu spred kako lav i perje imaju i parklje kako kuna...*¹⁸ Zastrašujuće spodobе ovog prikaza imaju posebnu funkciju: - odvratiti pustolove i konkurenciju od za trgovinu tako unosnog puta u tu daleku i takvim čudovištima naseljenu zemlju.

Nepuno će stoljeće kasnije isusovački misionari, a među njima i Hrvat Nikola Ratkaj (1601.-1662.) imati već zornu predodžbu o socijalnim i religioznim prilikama te klimatskom podneblju Indijskog Potkontinenta.¹⁹ Nikola Ratkaj je djelovao u indijskoj pokrajini Goa, *za nas posebno važnu je u njoj postojala snažna dubrovačka kolonija okupljena oko vlastite crkve Sv. Vlaha (Sao Bras)*.²⁰ Prije otkrića pomorskog puta (Vasco da Gama 1498.) u Istočnu Indiju trgovina mirodijama, svilom, damastom i drugom istočnjačkom robom išla je dugim karavanskim putem kopnom preko Egipta, Perzije do sirijskih luka, a iz Indije morem na Ormuz ili Basru u Perzijskom zaljevu, odatle opet karavanama do sirijskih luka, ili pak iz Indije kroz Crveno more na Suez pa karavanom do Aleksandrije. I Dubrovčani su kao i ostali europski trgovci u Aleksandriji i lukama Sirije, a ponekad i u Damasku i Alepu krcali indijsku robu na svoje brodove i prevozili na Zapad.

U 17. stoljeću, Ivan Gundulić piše *Suze sina razmetnoga* (1621.). To je najdotjeranije djelo stare hrvatske književnosti. Tri faze razmetnoga sina, tipično barokne koncepcije čovjeka, prikazane su u tri "plača" - sagrješenje, spoznanje i skrušenje, u kojima je Indija prikazana zadnji cilj odmetništva, metafora prividnog utočišta:

*Bježi, kud znaš, što hoć, čini,
Zapad i istok vas obhodi,
I beskrajnoj po pučini
Svijet kružeći **Indije** brodi;
Krij se u jame gorskih hridi:
Smrt svuda te slidom slidi.*²¹

Tako Indija postaje ne samo sinonim za čudesno, u kojoj ima svega što mašta može izmisliti, nego i predmetom moralne pouke.

Matija Reljković donosi 1767. u hrvatsku literaturu prijevod sa francuskog: "*Nauka političkog i moralnog od Pilpaj bramine, indijanskog mudroznanca*".²² Francuski prevoditelj se služio starijim perzijskim prijevodom. Još više nego li u *Satiru*, Pilpaj prikazuje svjetski etos nezavisan od konkretnog vjerskog nauka. U pozadini *Pilpaj bramine*, nalazi se zbirka poučnih priča i basni Pnača tantra (पञ्चतानत्रा पेत कनजगिफ. Tantra (knjiga), Yantra (slika) i Mantra (ton) predstavljaju klasičnu trijadu vjerskog ceremonijala, ne samo u Indiji. पञ्चतानत्रा je popularna u svim slojevima društva. Nastanak zbirke se datira između 4. i 6. stoljeća, iako su pojedine

¹⁸ Lucidar, Hrvatska književnost srednjega vijeka, u: Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 1, Matica hrvatska Zagreb 1969.

¹⁹ Karmen Bašić: Putnici u Indiju iz naših krajeva, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb 1999.

PUTNICI U INDIJU nije samo u predstavljenoj građi, nego i u načinu na koji je to učinjeno. Bilježeći tragove o prisutnosti ljudi iz naših krajeva u Indiji Karmen Bašić propituje moguće dodire, njihove odjeke i upozorava da pojedine sinteze na tu temu nisu dovoljno dokumentirane, ali da su istovremeno dobar putokaz za istraživanje.

²⁰ Miroslav Vanino: Isusovci i hrvatski narod, Zagreb 1969.

²¹ Djela Giva Frana Gundulića, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1919.

²² Čudoredne pripovjetke Pilpaj Bramine indijskog mudroznanca po Mat. Ant. Reljkoviću, 1767.

priče starije. Zbirka je dinamički pratila razvoj društva, ona se dopunjavala, razrađivala i nadasve prepričavala. Iako je पञ्चातान्तरा prvotna namjena bila za poduku višeg slojeva društva, za vježbu morala državnih službenika, možda slično nauci Konfucija, prema kojemu prirodne vrline čovjek usavršava učenjem, da bi se razvijle sposobnosti razlikovanja dobra i zla. Ta praksa je doprinijela širenju priča i izvan Indije, gdje su isto tako mijenjanje i dopunjavanje. Preko perzijskih i arapskih kopija ona stiže oko jedanaestog stoljeća i u grčku kulturu Bizanta, gdje je poznata kao zbirka *Stephanitēs kaí Ikhnēlátēs*, i zatim u staroslavenskom kao *Stefanit i Ihnilat*. U dvanaestom stoljeću pojavljuje se latinski, a u petnaestom slijede njemački, holandski, danski i islandski, španjolski i francuski. U Francuskoj se priče zovu Pilpajevima, a što preuzima i Relković.²³

Hrvatski prijevod Panča tantra (पञ्चातान्तरा sa izvornog sanskrtskog jezika izdaje profesorica dr. Zdravka Matišić u Zagrebu, 1980. godine.²⁴

U 18. se stoljeću otvaraju se nove perspektive za upoznavanje Indije. U sjeni europskog kolonijalizma, omogućena su etnološka i geografska istraživanja na Indijskom Potkontinentu. Pored drevne kulture, Europa otkriva direktno i bogatu literaturnu baštinu Indije.

Ivan Filip (Philippus) Vezdin (Vesdin), (1748. - 1806.) iz obitelji austrijskih Hrvata u mjestu Hof, danas u Donjoj Austriji, smatra se začetnikom orijentalistike u Europi. Uz materinski hrvatski jezik služio se je još desetak europskih. Kao misionar Indije (od 1776.) ovladao i sanskrtom i jezikom malabarske obale - *malayamom*. Zaredio se za bosonogog karmelićanina 1768. u Linzu, filozofiju i teologiju završio je u Pragu 1773. Na malabarskoj obali u Indiji djelovao je kao misionar u državi Kerala od 1776. do 1789., kad se vratio u Europu. Zbog francuske revolucije i ratova koji su joj slijedili nije se mogao ponovno vratiti u Indiju. Umro je 1806. u Rimu. Napisao je brojna djela o indijskoj kulturi i civilizaciji, tako da nema nijedne ozbiljnije povijesti Indije koja ga ne citira. Na zamolbu tamošnjeg kralja sastavio mu je i englesko-portugalsko-malayalamsku gramatiku.

Osim prve tiskane gramatike na sanskrtu, objavljene u Rimu 1790., najpoznatija su mu djela *Systema Brahmanicum* (1791.), prvi sustavni prikaz indijskoga društva i religije, te putopisno djelo *Viaggio alle Indie Orientali* (1796.). Djela su mu prevedena na njemački, francuski, engleski i švedski jezik. Dao je velik poticaj otkrivanju indijske kulture i civilizacije. Mnogobrojnim napisima preteča je svih grana indologije, a lingvističkim opusom i indoeuropeistike njegova svjedočanstva o južnoj Indiji nezaobilazan su izvor za povijesna proučavanja.²⁵

Profesorica Zagrebačkog filozofskog fakulteta, dr. Zdravka Matišić (Odsjek za indologiju) založila se za postavljanje spomen-ploče misionaru Ivanu Filipu Vezdinu u Gradskome muzeju Trivandruma glavnog grada indijske države Kerale.²⁶ Vezdinov lik je 1999. isklesan u bijeloj mramornoj ploči. Ploču je dalo postaviti Ministarstvo kulture Republike Hrvatske i Ministarstvo razvoja društvenih izvorišta Republike Indije.

Ministar Biškupić je tom prilikom podsjetio na važnost tog događaja za sveukupnost hrvatsko-indijskih odnosa. Na ploči od bijeloga mramora uklesan je Vezdinov lik i ispisan je tekst na sanskrtu, latinskom, malajalamskom, hrvatskom i engleskom jeziku *Ivan Filip*

²³ Povijest svjetske književnosti, Indijska književnost, uredila Rada Iveković, Mladost, Zagreb 1982.

²⁴ Zdravka Matišić: *Pañcatantra, u najstarijoj sačuvanoj recenziji Tantrâkhyâyika*, prijevod sa sanskrta, Naprijed, Zagreb, 1980.

²⁵ Karl Tschank, Pater Paulinus a. S. Bartolomeao – Leben und Werk des Philipp Wездin aus Hof am Leithaberge, u: Die Marktgemeinde Hof am Leithaberge im Wandel der Zeit, Hof am Leithaberge, 1998.

²⁶ Spomenik piscu prve tiskane sanskrtske gramatike iz 1790. otkrio je 2. ožujka 1999. hrvatski ministar kulture Božo Biškupić.

Vezdin, gradišćanski Hrvat, bosonogi karmelićanin, redovničkim imenom Paulin od Svetog Bartola, 1776.- 1789., misionarski je djelovao na Malabaru. Pisac prve tiskane sanskrske gramatike i preteča indijskih i indoeuropskih studija na veliku je čast svojoj domovini te hrvatskom i indijskom narodu. Na svečanom otkrivanju spomen-ploče u prepunoj dvorani o Vezdinovu djelu govorili su profesor sanskrske kulture **Guptan Nair** i povjesničar **K.P.A. Menon**. Nakon otkrivanja ploče indijska je televizija prikazala 14-minutni dokumentarni film o Ivanu Filipu Vezdinu.

Vezdinov putopis ima već u 18. st. sve odlike suvremene naracije: “*Planine Gati, zato što su vrlo visoke, uzrokuju promjene i razlike podneblja i godišnjih doba na objema obalama: najdivnija pojava prirode koja se može vidjeti u Indiji. Ljeto počinje na Čolamantalskoj obali u mjesecu lipnju, a na Malabarskoj u listopadu... Dok Malabarska obala ulazi u zimu mučena munjama i gromovima od kojih kad se razliježu visokim planinama tutnji zrak, doline, šume i polja, Čolamantalska obala, mirna i blaga, uživa u ugodnu zraku, prometu lađa, berbi riže i društvu bezbrojnih inozemnih trgovaca; i tako obrnuto, dok ovu tri mjeseca napadaju munje, kiše, orkani i poplave, Malabarska obala mirno prima inozemne brodove u luke... Tu pojavu Strabon nije mogao shvatiti i zbog nje je možda previše kritizirao putnike Indijom koji su pripovijedali kako su u jednoj godini vidjeli dva ljeta i dvije zime u istoj zemlji. Često se događa da se putnik ocjenjuje lošim zato što mu je čitatelj bio loš...*”²⁷

Franz Lorenz von Dombay, austrijski diplomat i orijentalist boravi u Zagrebu kao tumač od 1790. do 1820. godine. U to vrijeme on objavljuje djela iz arabistike, filozofije, religije i povijesti naroda istoka.²⁸ Njegov je rad zasigurno utjecao i na zagrebački krug intelektualaca. Tek desetak godina poslije **latinske gramatike sanskrta** Filipa Vezdina, izdaje von Dombay latinsku gramatiku **parskog** jezika (1804.).

Ivan Krizmanić (1766.-1852.), nekadašnji župnik u hrvatskom katoličkom svetištu u Mariji Bistrici, pod naslovom *Raj zgubljen* (Pripovest skladno zvezanem govorenjem vu dvanajsteh knjigah ispisana po Ivanu Miltonu iz englijanskoga na horvacki jezik prenesena 1827.). Rukopis ovog prijevoda je Krizmanić poklonio Ljudevitu Gaju i original tog rukopisnog prijevoda danas je pohranjen u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. U bilješci o Indiji kaže Krizmanić kako je Indija: «...nezmerno velika, zlata, džundža i drugoga preštimanoga blaga povsem puna stran Azije vu kojoj vnoga kraljestva se nahađaju i gde naše vreme krutu jako su se raširili Anglijanci...»²⁹

Upute za sretan život, kakve nalazimo u indijskom učenju, postaju dio tržišne ponude u 19. stoljeću. Suvremenu pojavu koju karakterizira zajednički naziv *New Age* imala je već u 19 stoljeće svoj pandan. *New Thought* je raširen u poglavito srednjem staležu američkog društva. Mary Baker Eddy osniva društvo «*Kršćanska znanost*», a Napoleon Hill izdaje djelo pod nazivom «*Razmišljaj i obogati se*».³⁰ I dok indijski *negromant* kod Držića u 16. stoljeću igra tek u prologu jedne komedije sporednu ulogu, *Pilpaj bramine* širi moralnu poduku krajem 18. stoljeća kao anticipaciju ideje svjetskog etosa, a kojeg će krajem 20. stoljeća razviti njemački teolog Hans Küng

1825. godine izdaje fra. Marian Jaić djelo: *Indijaniski mudroznanać*,³¹ u prijevodu Martina Pustaića, majora brodske regimente, na štokavsko narječje. Šest godina kasnije izlazi u

²⁷ Vezdin: Put u istočne Indije, Rim 1796. Prijevod s talijanskoga - Đurđica Križman-Zorić: Most, br. 4/1990.

²⁸ Dombay Franz, *pupular-Philkosophie der Araber, Perser und Türken theils gesammelt, theils aus orientalischen Manuscripten übersetzt*, Verlag der Bisch, Schriften, Zagreb 1795.

²⁹ John Milton, **RAJ ZGUBLJEN**, Rukopis transkribirao i za tisak priredio Alojz Jembrih, Disput d.o.o. Zagreb 2005. ISBN: 953-6770-90-3

³⁰ Wendy Kammer: *I'm Dysfunctional, You're Dysfunctional*, Addison Wesley, New York 1992.

³¹ Bibliografija Hrvataka, Dio prvi, uredio Ivan Kukuljević Sakcinski, Zagreb 1860.

Zagrebu kajkavski prijepis: *Indijanski mudroznaneć ili naćin kak ćlovek vu družitvu ljudih srećen biti more, na horvatski prenešen. Vu Zagrebu kod Fr. Suppana 1833., preveo i priredio Josip Marić.*³² Ovo djelo ima neprikrivenu zadaću duhovnog vodstva u duhu pućkih misija. Ova knjiga je bila dobrodošla svakomu koji je aktivno Źeli doprinijeti sreći i zadovoljstvu u svom Źivotu. Djelo sadrŹi zbirku kratkih razmatranja i savjeta o duŹnostima prema samom sebi ali i prema bliŹnjemu. Ona je posvećena odgoju ljudskih vrlina i pronalaŹenju puta kako prevladati slabosti ili porok.³³ Knjiga je prevedena sa engleskog originala tiskanog u Londonu 1750. pod naslovom: *Economy of Human Life, translated from an Indian Manuscript, written by an ancient Bramin, to which is prefixed an account of the manner in which the said manuscript was discovered. In a letter from an English Gentleman then residing in China to the earl of Chesterfield*.³⁴ Prijevodi na francuski, njemaćki i ruski doŹivjeli su viŹe izdanja. Engleski se reprint pojavio u novije vrijeme i u samoj Indiji.³⁵

Danica Horvatska, Slavnoska i Dalmatinska br. 40 objavljuje 15. studenog 1845. godine³⁶ kako: *Ivan Filip Vezdin spada među najvaŹnije slovjsanske muŹeve proŹastog stoletja, akoprem je inaće kod nas malo poznat.* Ćlanak koji potpisuje urednik, donosi Źivotopis i bibliografiju koja broji dvadeset naslova Vezdinovih djela.

Novo doba u razvoju orijentalistike donosi i u Hrvatsku radove poredbene filologije i prve prijevode djela sa sanskrta. Pero Budmani prevodi 1867, pet pripovjedaka starog indijskog pripovjednog djela वेतएलापाश्वचावःजतकि-a ili prića DuŹa mrtvih prema sanskrtskom djelu nastalog u KaŹmiru u 11 st., a koji je autor Somadeva sastavio prema izgubljenoj djelu Brhatkatha legendarnog pisca Gunadhya iz 1. st. n.e.

1879. Budmani prevodi dramu Źakuntala (ःकुनताला), indijskog pisca Kalidase(4./5. st. n.e.). Źakuntalaje bila u to vrijeme poznata i kroz engleski i njemaćki prijevod. Goete und Herder su bili oduŹevljeni stilom i poezijom drame. Na Budmanijeve radove slijedili su prijevodi iz filozofskih i sakralnih djela indijske knjiŹevnosti.

Teozofsko druŹtvo je otvorilo kanal interesa za *mahaynski budhizam* i u Hrvatskoj. Iz kronike misionarskih putovanja Helene Petrovne Blavatsky, saznajemo kako je ona posjetila Osijek, KriŹevce, Zagreb, Samobor, Rijeku i Susak... Njezini obilasci praćeni su misionarskim predavanjima budistićke nauke iz vela teozofskog sinkretizma. Njezina misija se odigrava u sjeni enciklike *Quanta Cura* od 8.12.1864. ćije jezgro sadrŹi *Syllabus Errorum*, listu od 80 teza koje Crkva ne prihvaća. Zanimanje za sakralnu literaturu i religiju Indije ostalo je, u katolićkim zemljama iskljućivo domena filoloŹkih istraŹivanja. Zanimljivo je, kako su i komunisti nakon 1945, zabranili djelovanje teozofskog druŹtva. Predsjednik Tito je uklonio tu zabranu tek na intervenciju Indijskog predsjednika Jawaharlal Nehrua, 1954., kada dvoje predsjednika deklariraju pokret nesvrstanosti i miroljubivu koegzistenciju.

Teozofija se u Hrvatskoj vraća na scenu sa djelovanjem Emilia TrampuŹa koji prevodi na hrvatski IŹa UpaniŹad, u redakciji Vedantistićke zajednice 120 godina nakon posjete «madam» Blavatsky naŹim krajevima.³⁷ Indologija i sakralna kultura Indije postaju u teozofskim krugovima ezoternim predmetom kojeg treba otkrivati, ili sa ćijom spoznajom se

³² Korade, Mijo, "Indijanski mudroznaneć" u hrvatskoj knjiŹevnosti ("Indijanski mudroznaneć" in Croatian literature) Dani hvarskog kazaliŹta - Hrvatska knjiŹevnost uoći preporoda / BatuŹić, Nikola (ur.). - Split : KnjiŹevni krug Split , 1997.. 384-396.

³³ Alojz Jembrih, Indijska mudrost Źivljenja u kajkavskoj knjiŹevnosti, KAJ XXXVIII, Zagreb 1-2, 2005.

³⁴ Dodsley, Robert, or Philip Dormer Stanhope, Earl of Chesterfield, The Economy Of Human Life : Haushaltungskunst des Menschlichen Lebens : English und Deutsch, Timotheus Evans, Chambersburg PA 1827.

³⁵ Douglas M. Gane, The Economy Of Human Life, Published by Samata Books 2006.

³⁶ Danica Horvatska, Slavnoska i Dalmatinska Zagreb, 15. studenog 1845.

³⁷ IŹa UpaniŹad, prijevod Emlio TrampuŹ, Frankfurt – Zagreb 1981.

dolazi u posjed čudotvornih, parapsiholoških osobina u nauci yoge poznatih kao nadprirodnih - *sidhi* moći.

Paralelno sa pretiskom drugog latinskog izdanja iz 1566. godine, Petar Matković izdaje na hrvatskom u Zagrebu, 1881. godine *putopis hodočasnika Jurija Husa*.³⁸

1887. izlazi u Osijeku «Hrvatska enciklopedija». To je prvi, nedovršeni moderni pokušaj hrvatske enciklopedije - *priručni rječnik sveobćega znanja* Ivana Zocha i Josipa Mencina, tiskana u dva sveska u Osijeku. ("A-Bžedusi", "C-Gzel").³⁹ Ovo djelo svjedoči o visokoj razini poznavanja Indije. Pojmovi poput *Brahmani* i *Brahmosamdž*, su doneseni na suvremenom jeziku i precizno su definirani. Geografske cjeline su, poput rijeke *Brahmini* ili gorje *Brahui*, su korektno predstavljeni. Navedena su u čak i lokalna narječja poput Brajbhakha iz okolice Agre, a koji se u novijim izdanjima enciklopedija više i ne spominje.

1893. osniva se u Chicagu *Svjetski parlament religija* (World Parliament of Religions). Swami Vivekenanda, sljedbenik indijskog mistika Ramakrišne dolazi kao prvi hindu vjernik na jedan takva skup. Na putovanju po Americi on se susreće 1896. godine sa našim pronalazačem Nikolom Teslom. I o kojemu on govori: *Ovaj znanstvenik koji se odriče sna i hrane, kako bi se isključivo posvetio svom radu u laboratoriju, našao je vremena da satima sluša moja izlaganja*.⁴⁰

Tesla je preuzeo vedsku terminologiju i pokušao ju uklopiti u svoju znanstvenu kozmologiju, koristeći se i terminima kao *prana* ili *akaša* koju on prevodi kao energija i materija. Njegov potajni interes za budhizam svjedoči nam i pismo Lorda Kelvina, objavljenom u Teslinoj biografiji.⁴¹

Na kraju 19. stoljeća u Hrvatskoj nalazimo i slovenske prijevode sanskrtskih drama. Usp. Karol Glaser: *Bibliografija slovenska* (1901). u *Zborniku znanstvenih in poučnih spisov*. 4. Jg., Ljubljana 1902.⁴²

Stjepan Radić piše 1904. u djelu: *Moderna kolonizacija i Slaveni. Indija nije kolonija ni sa sredovječnog , a ni sa savremenog gledišta; to je kolonija tek s gledišta one međunarodne politike, koja istom započinje i o kojoj će biti govora u posebnom odjelu ove knjige, politike, koju bismo mogli nazvati «urodjeničkom kolonijalnom politikom», i koja jest podpuna revolucija , posvemašnji prevrat u mislima i idejama «viših» naroda o «nižima»...*⁴³

Radić na početku dvadesetog stoljeća donose ekonomsku i socijalnu studiju čije smjernice imaju i danas jednaku važnost kao i prije sto godina. - Malobrojni kolonizatori upravljali su posjedom koristeći neslogu domaćeg stanovništva. A povlaštena uloga utjerivača poreza osiguravala je nužnu lojalnost jednog (malog) dijela stanovništva.

Iste godine, 1917. kada Rabindranath Tagore piše raspravu *Nacionalizam*, u Zagreb dolazi autor Knjige o đungli, Rudyard. Kipling. Predgovor drugom izdanju Kiplingove knjige

³⁸ Gjuro Hus, Hrvat iz Rasinje, glasoviti putnik XVI Vieka. Rad JAZU, 1881. Latinski original se čuva u Vatikanskoj biblioteci, sign. 931 u ostavštini švedske kraljice Katarine

³⁹ Hrvatska enciklopedija, Priručni rječnik sveobćeg znanja, dr. Ivan Zoch i Josip Mencin et al., tisak Dragutin Laubner, Osijek 1887.

⁴⁰ Paramhansa Yogananda, Autobiografija jednog yogina, proslav Mislav Ježić, Hermes izdavaštvo, Zagreb 2005. The Original: Autobiography of a Yogi, 1946.

⁴¹ Margaret Cheney, Tesla - Man Out Of Time. Prentice Hall, 1981 New York

⁴² Karol Glaser biti će citiran i u Hrvatskoj enciklopediji, izdanja 1942-1945. August Harambašić prijevodi, šesdesetak godina nakon Budmanijeva prijevoda sa sanskrta, dramu *Šakuntala* iz 4. st. n.e. sa njemačkog jezika!

⁴³ Stjepan Radić, Moderna kolonizacija i Slaveni, Matica hrvatska, Zagreb 1904.

Indijska Džungla.⁴⁴ bilježi taj događaj: - *Prvi put došao je g. 1917. (tada) najveći suvremeni engleski pisac u pohode hrvatskom narodu...*

I danas čitalac stiče doživljaj Indije, njenog biljnog i životinjskog svijeta i povijesnog trenutka u kome je djelo nastalo. I u Hrvatskoj su priče *Knjiga o džungli* stvorile su od Kiplinga najomiljenijeg pisca među djecom. Imaginativna moć inspirirala je tvorca ovih skoro mitskih priča o životinjama u kojima dječak Mogli raste i jača između Bagere - crnog pantera, medvjeda Balua, Kaa - lukave i moćne ženke pitona, kobre Nag i bučnih, ludih majmuna. Neke scene su jednostavno uzvišene, a opisi predstavljaju instinktivno osjećanje za poeziju prirode koje je savršeno.

Ivo Merz, publicist, komentira u članku iz 1920. godine:

«Rabindranath Tagore je uvjeren da je sebični nacionalizam najgori izum Zapada. "Ideja narodnosti je najveće sredstvo samoobmane što ga je čovjek izmislio. Njegovim utjecajem može čitav jedan narod sustavno oživotvoriti program najkrutije sebičnosti, a da pri tome ni najmanje ne bude svjestan da je počinio moralno zlo. Ljudska kultura morala bi se sazdati na drugim temeljima: na čvrstoj osnovi zajedničkoga društvenog djelovanja..." Rabindranath kaže kako je zadaća istočnih mislilaca naći put tomu cilju. Svjetski rat, koji je dokazao ništavilo europske kulture, morao bi barem opametiti Aziju. "Mi, koji smo bez narodnosti, čije su glave pognute u prah, možemo reći da je ovaj prah svetiji, negoli su opeke koje tvore ponosni toranj moći, zato jer onaj je prah prožet životom, ljepotom i uzvišenošću... A mi se nadamo da će nas čovječanstvo potražiti onda kad moć bude posramljena sišla sa svoga prijestolja, ustupivši mjesto ljubavi, da ljudsku povijest pročistimo i blagoslivljuć ulijemo rodnost u pogaženi prah stoljeća." Zaista gorke riječi jednog Azijca o onoj Europi koja se odvrtila od Krista i njegove ljubavi.»⁴⁵

Popularno djelo *The Word of the Buddha* autora Nyanatiloka Mahathera izaziva samo u to vrijeme pomodno zanimanje za drevnu indijsku filozofiju nego i predmet antropoloških i etnoloških studija. Nyanatiloka Mahathera osniva 1911. godine na Cejlonu prvo evropsko pustinjačko naselje *Island Hermitage/Dodanduwa*, a koje još postoji i koj će kasnije ugostiti i hrvatske učenike. Spomenuta knjižica došla je u Hrvatsku u njemačkom izdanju iz 1906. godine. Kao izvor podataka koristio ju je i Vladimir Dvorniković u knjizi *Krist, Buddha, Schopenhauer*. Dvornikovićeva studija raščlanjuje pesimizam kao jedno bolno i neizlječivo *melankolično osjećanje života*. Na osnovu proučavanja melosa, posebno južnoslavenskog i bosanskog, Dvorniković pronalazi duboku, tešku i neizlječivu tugu. To mračno životno osjećanje koje stoluje u srcu našeg mentaliteta možda je ponajbolje iskazano onim čuvenim - *zdrav sam a bolan*. U toj - *osobnoj tuzi ima patnje i najdubljeg očajanja ali isto tako i neke čudne slasti i religioznog zanosa*.⁴⁶

2. listopada 1915. izvedena je po prvi puta u *Kraljevskom zemaljskom hrvatskom kazalištu* u Zagrebu drama *Chitra* Rabindranatha Tagorea. Redatelj je bio Alfons Verll. Glazbu za prijevod Vuka Pavlovića je uredio Krešimir Baranović.⁴⁷ **Pavao Vuk-Pavlović** (1894-1976) spada u onaj niz filozofskih stvaratelja koji su svojim izvornim misaonim prinosom znatno obilježili hrvatsku filozofsku pozornicu u 20. stoljeću, studirao je filozofiju u Leipzigu, Zagrebu i Berlinu, a na Zagrebačkom je sveučilištu doktorirao. Samo godinu dana nakon što je Tagore 1913. dobio Nobelovu nagradu, Vuk-Pavlović je preveo pjesnikovu lirsku zbirku *Gitandali*.⁴⁸

⁴⁴ Rudyard Kipling, *Indijska džungla*, Naklada zaklade narodnih novina, Zagreb 1931.

⁴⁵ Ivo Merz, stud. phil., *ŽIVOT* Zagreb, siječanj 1919./1920., br. 4, str. 85-86

⁴⁶ Vladimir Dvorniković, *Krist, Buddha, Schopenhauer*, izdanje Hrvatskog štamparskog zavoda, Zagreb 1925.

⁴⁷ Plakat Kr. zemaljskog hrvatskog kazališta, Zagreb 1915.

⁴⁸ Zbornik znanstvenog skupa, Pavao Vuk-Pavlović: *Život i djelo*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti : Institut za filozofiju, 2003. - 274 str.

Zagrebačka publika je bila oduševljena Chitrom. «*Odavno već ne bijaše u našem kazalištu ovakve večeri, pune ljepote, pjesme i mislih, pune ljubavi i istinske poezije...*»⁴⁹

Tin Ujević (1891 – 1955.) u nizu eseja nastalih u ranim tridesetim godinama 20. st. prikazuje paralele između učenja N. Tolstoja i Mahatme Gandhija i autohtonog kršćanstva poznatog kao bogumilstvo na tlu Bosne i Hercegovine. Ove paralele prema Ujeviću ukazuje na vjerojatniji utjecaj hinduizma/budizma nego li perzijskog utjecaja *mazdaizma*. Akademik Dubravko Jelčić je 1986. priredio zbornik radova Tina Ujevića *Opojnost uma*⁵⁰ u kojemu su prikazani misli i pogledi jednog od najznačajnijih hrvatskih literarnih stvaratelja u 20. stoljeću i koji otkrivaju niz Ujevićevih radova o i na temu Indije.⁵¹

*«Srodnosti između bogumilstvu, te učenja Tolstoja i Gandhija jesu više nego frapantne. Te su srodnosti tolike da čine jedan cjelovit sistem. Priznajem da ima i nekih razlika koje dugujemo lokalnim i povijesnim prilikama. Kod Gandhija i Tolstoja ne može se u pravom smisla govoriti o nekoj crkvi. Ali ta je i kod bogumila bila jedna ljuska. U Tolstoja nalazi se ipak čitava ezoterika bogumilstva na sasvim nesumnjiv način. Gandhi je čovjek izrazito bogumilskoga mentaliteta, samo što zasade religioznoga podrijetla hoće da prevede u političku ekonomiju. Govoriti o Zaratustri povodom bogumilstva izlazi iz okvira objektivnosti, jer ovomu nedostaje iranski duh suverene odanosti, i to sasvim. A međutim, u svemu "sto se tiče društvenog uređenja, poimanje bogatstva, službe naravi, moralnih napora, seksualne čistoće i svih glavnih pitanja života, dakle praktike, naponi bogumila, te Tolstoja i Gandhija jesu takvi kao da su prepisani iz knjige u knjigu. Kako da se objasni ta sličnost? Možda su svi ljudski problemi ograničeni u praksi na jedan broj pitanja sa suvislim opredijeljenim brojem odgovora. Kada bi to bila i sasvim slučajna koincidencija, vrijedilo bi je zabilježiti za historiju ideja, u tolikoj vremenskoj i prostornoj udaljenosti. Slučaj je utoliko vredniji pažnje što kod Gandhija doktrina prelazi u tako strogu sistemaciju da jedna riječ, recimo Ahimza, ili ma koja druga, može da označuje cijeli njegov pokret, pošto su sve njegove glavne lozinke postale nekako sinonimne i istovjetne s cjelinom nauke. Religiozni, moralni, politički i ekonomski izrazi bivaju ekvivalentni. A svi termini Gandhijevi uzeti su iz arsenala staroindijske teologije, on ih je samo sistematisao i dao im određeni značenja. Tolstoj je bas i stvarno i znao za bogumile, dok je to za Gandhija sasvim isključeno. Najzad, Tolstoj je i sam obilno crpio iz arhiva hinduske mudrosti.»*⁵²

Rabindranath Tagore (1861,-1941.) bengalski pjesnik, slikar i filozof, dobitnik Nobelove nagrade za literaturu 1913. je prvi suvremeni pjesnik koji dolazi iz Indije u Europu. Pri svom drugom posjetu Europi, Tagore je 12. studenoga 1926. došao i u Zagreb. Kulturni djelatnici društva i organizacije natjecali su se u pružanju gostoprimstva. Tagore je u Zagrebu održao dva predavanja na engleskom jeziku, dok je pjesme čitao na bengalskom. Slijedi prijevod drame Vrtlar⁵³ i zbirke pjesma Gitandali, koje će doživjeti nekoliko izdanja. Prijevodi djela Rabindranatha Tagorea činiti će gotovo polovicu hrvatskih prijevoda indijske svjetovne literature do osamdesetih godina prošlog stoljeća.⁵⁴

⁴⁹ Jutarnji listi, Zagreb 13. 10.1915.

⁵⁰ Dubravko Jelčić, *Opojnost uma*, Misli i pogledi, August Cesarec, Zagreb 1986.

⁵¹ SABRANA DJELA. sv. I.-XVII. Glavni urednik Dragutin Tadijanović. Zagreb, Znanje, 1963.-1967. Knjiga XI, Eseji rasprave, članci, IV. Iz naše kulturne povijesti. Kultura i filozofija Istoka. Iz nauke. Priredio Miroslav Vaupotić 1965.

⁵² Dubravko Jelčić, *Opojnost uma*, misli i pogledi Tina Ujevića, August Cesarec Zagreb, 1966.

⁵³ TAGORE, Rabindranath Vrtlar / Rabindranath Tagore ; preveo Iso Velikanović . - Zagreb : St. Kugli, 1923. - 58 str. ; 18 cm .

⁵⁴ usp. Krešimir Krnic, Indija, u *Hrvatske Indije Most* Zagreb 1990.

Spomenimo tek pojedine hrvatske prijevode: *Nacionalizam*(1923.)⁵⁵ *Ostvarenje ljepote i problem zla* (1923).⁵⁶ *Brodolom*(1940.).⁵⁷

1981. sjetiti će se i Dragutin Tadijanović, svog susreta sa Tagoreom prije 55 godina i zapisati će:

*SJEĆANJE NA RABINDRANATHA TAGOREA*⁵⁸

*Imao je kosu i bradu bijelu kao runo janjeta,
A moja je kosa bila crna kao krilo gavrana
Kad sam ga gledao i slušao:
Kao da je u planini žuborio
Bistri potok rušeći se s kamena na kamen,
Dok se ne bi smirio u širokom polju
I u tišini se pridružio toku blistave rijeke.
Moja je kosa danas bijela kao runo janjeta
A u srcu mojem i sad zvonki mu odjekuje glas.*

Dragutin Tadijanović, Zagreb (Trg Republike 7/I, DKH), 19. svibnja 1981.⁵⁹ (Prijevodi Tadijanovićeveih pjesama na hindi nalaze se u *Izboru hrvatake poezije*, a koja je tiskana 1978. New Delh-Zagreb/ Ch. Raj Sing Jain.)

1933. izlazi u Zgrebu putopis Petra Grgeca *Od Hrvatske do Indije: lutanja i putovanja Jurja Rasinjanina*.⁶⁰

U Gangesovoj Delti, naslov je putopisa dr. Svetozara Rittiga u kojem se 1936. prikazuje ne samo rad hrvatskih misionara u Bošontiju/Bengalija, već i detalja prikaz važnosti Indije u svjetskoj povijesti.⁶¹

1937. piše Ivana Brlić Mažuranić, povijesno-pustolovni omladinski roman *Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata*⁶² služeći se povijesnom rasprave Vladimira Mažuranića: "Melek Jaša Dubrovčanin u Indiji." Takozvanog «Jašu Dubrovčanina» pokušavao je rasvijetliti Vladimir Mažuranić, u studiji iz 1925. godine, oslanjajući se na portugalske kroničare osobito na Joao de Barros koji je djelovao između 1480. do 1528. pa Jeronima Osoria (1506.-1580.) te dubrovačkog kroničara Jakova Lukarevića čije je djelo *Copioso ristretto degli annali di Ragusa*.⁶³ Poznato je bilo i Vascu de Gami da je jedan islamizirani kršćanin kojega su zvali Az, Jaz (latinski Jazius) ili Jaša, od kralja Mahmuda dobio naslov meleka, tj. vicekralja ili kneza, u državi Kambaj na poluotoku Gudžeratu.

Jaša je od grada Diua stvorio jako utvrđeno uporište i najprometnije pomorsko središte.

⁵⁵ TAGORE, Rabindranath, *Nacionalizam*, prev. A. Barac, Čirilo-metodska knjižara, Zagreb 1921.

⁵⁶ *Ostvarenje ljepote i problem zla*, Vid –Tisak poligrafije, Zagreb 1923.

⁵⁷ TAGORE, Rabindranath, *Brodolom*, prev. Filip M. Dominković, izd. Ante Velzek, Tisak poligrafije, Zagreb 1940.

⁵⁸ Recital svoje poezije na bengalskom jeziku Tagore je održao 14. studenoga 1926. u Zagrebu u Hrvatskom glazbenom zavodu.

⁵⁹ Dragutin Tadijanović, *Knjiga pjesama druga*, Matica hrvatska, Zagreb 1995.

⁶⁰ Petar Grgec, *Od Hrvatske do Indije : lutanja i putovanja Jurja Rasinjanina*, Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima, Zagreb 1933. Pretisak ovog djela nalazimo i kod gradišćanskih Hrvata u Austriji: *Od Hrvatske do Indije : lutanja i putovanja Jurja Rasinjanina / Petar Grgec.* - Wien : Österreichischer Bundesverlag, 1963. - 77 str. ; 21 cm. - (Hrvatska školska biblioteka / Književni odbor hrvatskih učitelja u Gradišću ; knj. 4)

⁶¹ Svetozar Rittig, *U Gangesovoj Delti*, Misijska biblioteka, Zagreb 1939.

⁶² Ivana Brlić Mažuranić, *Jaša Dalmatin potkralj Gudžerata, Dvorska knjižara Vasić, Zagreb 1937.*

⁶³ Obilan pregled anala Dubrovnika, tiskan u Veneciji 1605.

"*Jaša Dalmatin - potkralj Gudžerata*" je ostao trajni predmet znanstvene rasprave. Saša Krnic istražuje u magistarskom radu povijesni izvori za roman "*Jaša Dalmatin - potkralj Gudžerata*", te odnos povijesnog i fikcionalnog u njemu.⁶⁴

U Hrvatskoj reviji iz 1940. se objavljuje članak Radža Behari Lal Malhura: «*Novija Indijska Literatura*» Buđenje nacionalne svijesti, potpomognuti političkim samouvjerenjem koje je probudio Mahatma Gandhi i Indijski kongres našli su odraz i u literaturi: ... *konačno je prošlo vrijeme literarnog imitiranja i anarhije. Vanjski utjecaji koji su neko vrijeme tako nadmoćno vladali duhom Indije, asimilirani su i upregnuti u vlastita kola, literatura u pojedinim narječjima ponovo je našla sama sebe...*⁶⁵

Od 1941. do 1945. godine u Zagrebu je tiskana *Hrvatska enciklopedija*⁶⁶, u redakciji dr. Mate Ujevića, u pet svezaka ("A-Automobil", "Automaši-Boito", "Boja-Cleveland", "Cliachit-Diktis", "Dilatacija-Elektrika"). U ovom djelu koje treba obuhvatiti sveopće ljudsko znanje, prikazani su Budizam i Brahmanizam kao tipični predstavnici Indijske kulture i literature. Tekstove navod djela indijske sakralne literature i daju objašnjenja o obredima i vjerskom životu. Zanimljiv je opis interakcije judeo-kršćanke i hinduističko-budističke tradicije. Ovdje se Hrvatska enciklopedija u članku o budizmu oslanja na radova Josepha Dhalmanna, orijentalistu i isusovačkog redovnika iz Njemačke,⁶⁷ koji tvrdi kako je već «...*Bhagavadgita prekretna pod utjecajem kršćanstva...*».⁶⁸ Milovan Gavazzi je napisao tekst o Dravidima i dravidskim jezicima, dakle autohtonoj, predarijevskoj kulturi u Indiji.

1942. u obiteljskom enciklopedijskom zborniku, prikazana je «*Indijska mitologija*». Detaljno su prikazani Vedski panteon kao i postvedski religiozni sustav u Indiji. Autor člana je Mirko Šostarić. U istom djelu se slavi Indija kao domovina šaha.⁶⁹

Neodoljiva magija indijskih prostranstva bila je poticaj i hrvatskom misionarskom radu. Priču o misionarskom radu apostola Tome i njegovoj mučeničkoj smrti, doprinijeli su širenju legendi o proklesnoj Indiji. Indiji u kojoj vlada bezvjerje i bezakonje. Tanja Perić-Polonije, u izdanju Matice hrvatske 2007. prikazuje zapise junačkih pjesama Frana Mikulčića⁷⁰ iz Hrvatskog primorja, Bakra, Novog Vinodolskog i Krasice.⁷¹

O tužnoj sudbini hrvatskih vojnika u tuđim vojskama, saznajemo također iz narodne pjesme,⁷² gdje se navodi pticu koja dolazi iz Indije, a u jednoj pjesmi sa otoka Hvara, Indija je

⁶⁴ SVIBOR - Prikupljanje podataka o projektima u RH, MINISTARSTVO ZNANOSTI I TEHNOLOGIJE, projekt: 6-03-248

⁶⁵ Radža Behari Lal Malhura: *Novija Indijska Literatura* u Hrvatska revija, br. 7, Matica hrvatska, Zagreb 1940.

⁶⁶ U ovom djelu se nastavlja enciklopedijska tradicija u Hrvatskoj. Riječ "enciklopedija" u današnjem značenju prvi je upotrijebio jedan Hrvat, Zagrepčanin Pavao Skalić, 1559. godine u djelu "Encyclopediae seu orbis disciplinarum tam sacrarum quam profanarum epistemon".

⁶⁷ Houston Stewart Chamberlain, *Arische Weltanschauung*, F. Bruckmann A.-G., München 1938.

⁶⁸ Hrvatska enciklopedija, Zagreb str. 447.

⁶⁹ Znanje i radost, enciklopedijski zbornik, Naklada Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda, ur. Slavko Batušić, Ivo Horvat, Ante Lui ; glavni urednik Ivo Horvat, Zagreb 1942. usp. Đuro Besch, *O prvim počecima šaha*.

⁷⁰ Fran Mikulčić (Krasice 1851-Bakar 1892), svećenik i poliglot, uporni sakupljač narodnih pripovjedaka i pjesama, poslao je Matici hrvatskoj 1884. rukopisnu zbirku junačkih i ženskih pjesama koje su kasnije selektivno objavljivane u desetosveščanoj Matičinoj ediciji Hrvatske narodne pjesme (1896-1942). Mikulčić je u spomenutoj zbirci zapisao junačke i ženske pjesme u arhaičnom obliku, pretežno na čakavici, pjesme koje uz poznate vrijednosti i ljepote naših narodnih junačkih pjesama, donose i šarm mediteranskoga prostora.

⁷¹ Tanja Perić-Polonije, *77 pjesama junačkih i ženskih iz Hrvatskog Primorja, Bakra, Novog Vinodolskog, Krasice* prema zapisima Frana Mikulčića iz 1884. godine, Matica hrvatska, Zagreb 2007.

⁷² Ibid. Matičin zbornik (br. 8)

prokleta zemlja u kojoj se ne sluša starije, niti poštuje Boga.⁷³ Iz kojeg razloga je Indija u mašti narodnog pjevača simbol neizmjerne udaljenosti, čuda i prokletstva?
I Katičić donosi u Kolu za 1968. godinu, hercegovačku narodnu pjesmu:

*A da veli blažena Marija:
«Nemojte me, uglednici božji!
Ja sam bila u zemlji prokletom
U prokletom zemljici Indiji
Gdje s' ne mole bogu jedinome,
Vet se mole bogu imbenome.»*

Ovaj motiv korišten je posebno za potrebe rada kršćanskih misija u Indiji. U poučnu literaturu pastoralnog rada, koji je oduvijek uključivao i misiju kao poslanje vjerskog nauka, nalazimo knjižicu *Tajne grada Palahore*.⁷⁴ Ovaj svezak donosi pored stereotipa o kršćansko-poganskom kontrastu i zanimljivu valorizaciju autohtonog pučanstva Indije. U Zagrebu su djelovale tri misijske ustanove; 1. za Bengaliju, 2. za Afriku i 3. za širenje nauka vjere, tzv. pučkih misija u Domovini. U Bošontiju u delti Gangesa u Bengaliji otvorena je katolička misija u kojoj su hrvatski misionari Pavao Mesarić i Anton Vizjak započeli koncem 1925 misionarski rad.⁷⁵ O. Ante Gabrić S.J. hrvatski misionar u Indiji/Bengalu na svojim brojim nastupima predavanjima u Domovini prikazao je ne samo ozbiljnu i duboku religioznost indijskog stanovništva, nego i socijalne i gospodarske uvjete življenja u toj zemlji.⁷⁶ Prikaz misionarskog rada Hrvata u Indiji nalazimo u djelu *Pisma misionara*, autora Seada Begovića.⁷⁷ Etnografski radovi isusovačkih misionara u Indiji su važan doprinos poznavanju indijske kulture u Hrvatskoj. On je nastao u vrijeme kada još nije postajo znanstveni pristup ovom području. Etnografski muzej u Zagrebu sadržavao je zbirku (zatvorenom 1938.) koju je pribavio Anton Vizjak. U zbirci su bili nakit od voska, stakla, metala. Različite posude, glazbala, idoli indijskog panteona te sakralnim predmetima.⁷⁸

Početak sedamdesetih godina dolazi u Ivanić-Kloštar, o. Luc Cunny, francuski redovnik iz zajednice trapista (abbaye de Sept fons/Dompierre). Njegov pokušaj osnivanja kontemplativne zajednice u Hrvatskoj je ubrzo propao, ali je ostavio traga sa predajom o djelovanju oca Julesa Monchanin, francuskog svećenika koji je došao 1940. g. u Indiju i započeo rad kao svećenik u južnoj indijskoj državi Tamil Nadu. Nakon deset godina rada na župi, Monchanin se pridružio ocu Henriju le Sauxu, benediktinskom monahu, da bi zajedno ustanovili kršćanski *ašram* (pustinjački stan) na obali svete rijeke Cavery, nedaleko od Trichinopolia. *Ašram* se sastojao od nekoliko tipičnih indijskih zemljanih koliba, sa betonskim podom, bez namještaja. Izgrađena kapela bila je u stilu hinduističkih hramova. Svetište je imalo oblik *mulasthan*, unutrašnjeg svetišta hindu hramova, koje ostaje u stalnom mraku, time simbolički prikazuje božju tajnovitost. Dodan je *mandapan*, predvorje u kojemu se vjernici okupljaju na molitvu i meditaciju. Tu su oba kršćanska *sannyasina* živjela u krajnjoj jednostavnosti noseći *kavi*, narančastu odjeću kakvu nose *hinduistički* redovnici.

⁷³ Olinko Delorko, *Narodne pjesma otoka Hvara*, Čakavski sabor, Split, 1976.

⁷⁴ M. Catalani, *Tajne grada Palahore*, Misijska ustanova, Zagreb, 194-?

⁷⁵ Anton Vizjak, *Osnutak prve postaje u Bengaliji*, Katloičke misije, Zagreb 1944. str. 29-31.

⁷⁶ Ante Gabrić, *Bošonti*, Misijska biblioteka, Zagreb 1940.

⁷⁷ Sead Begović, *Pisma misionara (Indije i Tibet Nikole Ratkaja)* / Mate Križman i Zdravka Matišić, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: Sekcija za orijentalistiku Hrvatskog filološkog društva. Niz Prinosi, knjiga 3., 2002. U Forum: mjesečnik Razreda za književnost Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. God. 41(2002), knj. 73[74!], br. 10/12 (listopad/prosinac). - str. 1495-1497.

⁷⁸ Damir Zorić, *Neobična energija i ljubav*, Etnološki prinosi isusovačkih misionara u Indiji, u Hrvatske Indije, Most — The Bridge, Journal of Croatian Literature, 4, 1990. Zagreb, str. 361-383

Hodaju bosu i spavaju na tlu i time se prilagođuju u ponašanju tradicionalnim običajima hinduističkih monaha.

Time je osnovan *Sačćidananda Ašram* (kasnije *Šantivanam*), ašram sv. Trojstva, centar kršćansko-hindusitičkog susreta. Otac Monchanin je prema tradiciji uzeo ime *Parma Arubi Ananda Swami* (kojemu je blaženstvo Najviši Nepojavni), a Henri le Saux Swami *Abhishktananda* (kojemu je blaženstvo Krist). Uzimajući ta imena i dajući *ashramu* ime *Satćitananda*, hinduističko ime za Božanstvo, kao simbol kršćanskog Trojstva, oni su unaprijed nagovijestili rezultate II Vatikanskog koncila (Enciklika *Nostra aetate*) i Sveindijski katolički Seminar (1969.), na kojemu je naglašena potreba da teologija u Indiji - *živi i ponire u životni kontekst indijske duhovne tradicije*.⁷⁹

Bhikkhu Nanajivako, alias Čedomir Veljačić je prvi hrvatski buddhistički redovnik.

Čedomil Veljačić je rođen u Zagrebu 1915. Tu je diplomirao filozofiju 1939. Od 1960. do 1963. predaje filozofiju istočnih naroda na Sveučilištu u Zagrebu. **Filozofiju istočnih naroda** u dva sveska objavljenu 1958⁸⁰. pisao je u Bonnu 1952.-1957., a disertaciju **Komparativno izučavanje indijske i evropske filozofije** obranio je 1962. Filozofija istočnih naroda služila je decenijama kao standardno djelo za studij i upoznavanje mudrosti Istoka. Između 1963.-1965. god. kao gostujući nastavnik predaje filozofiju na pojedinim indijskim univerzitetima. Početkom 1966. odlazi na Šri Lanku, povlači se iz nastavne aktivnosti i okreće isključivo pisanju. Trinaest godina živio je u okviru buddhističke zajednice kao Bhikkhu Nanajivako, a posljednjih nekoliko godina samostalno kao pustinjač.

Kulturološki kontekst u kojemu su različite filozofske tradicije nastale posve jasno nalazimo u radovima iz povijesti filozofije Č. Veljačića. Knjiga *Razmeđa azijskih filozofija* prikazuje i sistematizira azijske filozofije od početaka u Vedama i Avesti, konfucijanskim i taoističkim klasicima, preko buddhizma kao religije Azije i njegovih filozofskih sustave i islama koji se kasnije širio svijetom i njegove filozofije, do suvremenih autora kao npr. Šri Aurobindo. *Istočna filozofija* predstavljena je u punom opsegu njena bogatstva i raznolikosti. Iscrpna bibliografija navedena je u zborniku radova *Sudesika*, s priložima na više jezika, istaknutih indologa koji referiraju na djelo Čedomila Veljačića.⁸¹

Najbitnije radove preveo je Goran Kardaš.⁸²

*...Čedomil Veljačić svoju knjigu Ethos spoznaje u evropskoj i indijskoj filozofiji*⁸³ (posvećuje »uspomeni moga učitelja Pavla Vuk-Pavlovića«. Pri svojem shvaćanju sadašnjosti i aktualnosti sveukupne filozofije, svih»raznovrsnih likova tvorevina filozofskoga mišljenja« (prema Jaspersu), služio se Veljačić pojmovljem svojega učitelja Pavla Vuk-Pavlovića koji je već u svojem djelu *Spoznaja i spoznajna teorija* (Zagreb 1926.) formulirao shvaćanje o mnoštvu svjetova koji čovjekovim doživljavanjem niču u krilu jedne jedinstvene zazbiljnosti: »...ali je i jedna zazbiljnost...dosta obuhvatna, da, slikovito govoreći, krije u svome krilu nebrojene zazbiljne svjetove.« Kasnije je to shvaćanje obuhvatnije razvio u djelu »Filozofije i svjetovi« (Skopje 1962.). Veljačić se na početku djela *Ethos spoznaje* i pozivlje na svojega učitelja: »S druge strane, duhu indijske filozofije u srži odgovara shema fenomenološkoga raslojavanja, koju je također i pozivom na azijske filozofije razradio moj učitelj Pavao Vuk-Pavlovićna početku *Spoznaje i spoznajne teorije*, gdje se dijalektički rascjep javlja tek u sloju menustava znanja, a ne u prastavnomu vidu.«. U tome je duhu Veljačići tražio

⁷⁹ Ivica Košak, Ex oriente lux, *Susret kršćanske duhovne tradicije i hinduizma* Kana, Kršćanska obiteljska revija, Zagreb 1981. broj 2/124, str. 35-38

⁸⁰ Filozofija istočnih naroda, I - II. Filozofska hrestomatija, knj. XI - XII. - Matica hrvatska, Zagreb, 1958, i novija izdanja počevši od 1979.

⁸¹ *Sudesika* - Festschrift Bhikkhu Nanajivako (Čedomil Veljačić), urednik Siniša Đokić, Antibarbarus, Zagreb 1997.

⁸² Goran Kardaš: Čedomil Veljačić, *Philosophia perennis*, sv. I - *Rasprave iz komparativne filozofije* I-III (2003.), i sv. II, Demetra, Zagreb, 2004.

⁸³ Čedomil Veljačić, *Ethos spoznaje u evropskoj i indijskoj filozofiji*, BIGZ, Beograd 1982.

konkretne primjere raznovrsno izvedenih filozofskih svjetova u indijskim i azijskim filozofijama. I svoju usredotočenost na praktičku filozofiju, etiku, Veljačić je izrazio u nazivcima svojega učitelja. Pojam »ethos« u svojim djelima rabi, čini se, u pravom smislu kako ga ocrtava Vuk-Pavlović: »**Etos je skup principa (normi) prema kojima valja živjeti, da bi se mogla izživjeti punoća specifičnoga ljudskog bića**«. ⁸⁴ Taj se singularni »ethos« onda razlikuje od »morala« koji je usmjeren prema univerzalnoj »bistvenosti čovječstva«. U Ethosu spoznaje Veljačić kaže: »**Postoji filozofija koja se ne da ni misliti ako se sa njom u skladu ne živi**. «Na takvim su postavkama utemeljili svoja filozofska traženja Pavao Vuk-Pavlovići njegov istaknuti učenik Čedomil Veljačić, i dali hrvatskoj filozofiji 20. stoljeća dva filozofska opusa koja po originalnosti, širini pogleda i dubini misli dosežu najviše domete u našoj novijoj filozofiji. ⁸⁵

Rad JAZU br. 350 donosi zbornik radova prvog sastanka Jugoslavenskih indologa. ⁸⁶ Na ovom kolokviju o kulturnim dodirima jugoslavenskih naroda s Indijom prikazano je dvanaest radova:

1. *Radoslav Katičić: Zajednička prošlost Indijaca i Slavena u svjetlu jezika*
2. *Ivan Slamnig: Filip Vezdin (1748-1806), pionir evropske indologije*
3. *Aman Prakash Chand: Indo-Yugoslav Historical Relations*
4. *Rade Uhlilt: Cigani, indijska etnička grupa u Jugoslaviji*
5. *Pavla Štrukelj: Elementi indijske kulture pri Ciganih v Sloveniji*
6. *Vera Vučhovački: Slikarski opus Rabindranata Tagore*
7. *Čedomil Veljčić: Istočni utjecaji i interes za Indijom u jugoslavenskoj književnosti i filozofiji*
8. *Milan Štante: Glaserjeva indološka publicistika*
9. *Vlasta Pacheiner: Glaserjev prevod Kālidāsove Sakuntale v slovenščino*
10. *Saumitra K. Sharma: Indo-Yugoslav Economic Relations*
11. *Milka Jauk-Pinhak: O prijevodima klasične sanskrtske literature kod nas*
12. *Radoslav Josimović: Rolan i književnici Indije*

Radoslav Katičić, lingvist, povjesničar i kulturolog, diplomirao je klasičnu filologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu gdje je i doktorirao disertacijom *Pitanje jedinstva indoeuropske glagolske fleksije*. Od 1958. radi na Katedri za indoeuropsku poredbenu gramatiku. Utemeljitelj je studija *Opće lingvistike i indologije* na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Od samoga početka profesor je Katičić organizirao ovaj studij u skladu sa suvremenim jezikoslovnim i indološkim strujanjima, a novi je lingvistički program uveo 1976. godine, koji se, s manjim izmjenama, ponajprije organizacijskima, održao do 1996. godine. Profesor je Katičić uveo dva proseminara (općelingvistički i indoeuropeistički), kroz sve četiri godine različite lingvističke opise (fonološki, morfološki, sintaktički i semantički), kao i općelingvističke i indoeuropeističke predmete. *Stara indijska književnost* ⁸⁷ Radoslava Katičića je pregled sa bilješkama o djelima i autorima, a predstavlja temelj indoloških studija Sveučilišta u Zagrebu. Studij indologije neizostavan je dio programa Zagrebačkog sveučilišta koji uključuju pojedinu nacionalnu kulturu u kontekst međunarodne kulture suvremenoga svijeta.

Prva nastavnica indologije uz prof. dr. Katičića, je dr. Milka Jauk-Pinhak, osoba koja je predavala (i još predaje kao vanjski suradnik iako je otišla u mirovinu) sanskrit i hindski, i koja se bavila Ivanom Filipom Vesdinom. Na Fakultetu se brinula za indologiju, i za uvođenje sinologije i hungarologije.

⁸⁴ usp. Marija Brida, Traženja, Biblioteka Filozofska istraživanja 14, 1989., str.333

⁸⁵ <http://www.ifzg.hr/zbornik%20vuk-pavlovic/jezic.pdf>

⁸⁶ RAD Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Odjel za suvremenu književnost, knjiga 10. Zagreb 1968

⁸⁷ Radoslav Katičić, Stara indijska književnost. Sanskrtska, palijska i prakrtska, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1973., 419 str.

1965. godine, izdaje Institut za književnost Jugoslavenske akademije, Odsjek za opću lingvistiku i orijentalne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu katalog izložbe *Jugoslaveni i Indija*.⁸⁸

Od 1954. do 1964. izlazi u Zagrebu *Pomorska enciklopedija*⁸⁹ koja nastoji obuhvatiti sveukupno znanje o fenomenu koji presudno određuje hrvatski identitet. Klasična enciklopedija Leksikografskoga zavoda, u svom drugom izdanju pruža uvid u povijest i razvoj plovila, opisuje mnogobrojne prirodne i društvene pojave povezane s morem te uključuje raznovrsne struke i područja. Obrađuje temeljne pojmove oceanografije, brodogradnje, brodskog strojarstva, elektrotehnike i elektronike, pomorskoga prava, trgovačke i ratne mornarice, ribarstva, nautike, navigacije, transporta, opće povijesti, povijesti pomorskih ratova i geografskih otkrića, geografije, kartografije, astronomije, meteorologije, biologije mora, pomorske medicine, sportova na vodi i rekreacije. Donosi informacije o pomorskim školama i publikacijama, lukama i lučkim gospodarstvima te biografije istaknutih osoba, djelatnošću vezanih uz more. Indija je u tom djelu zastupljena sa podacima koji nadilaze značenje te zemlje kao pomorske sile.

Vesna Krmpotić (rođena 1932. u Dubrovniku), završila studij psihologije i engleskog jezika na Sveučilištu u Zagrebu. Nastavlja studij u New Delhiju i kao supruga jugoslavenskog diplomata nastavlja živjeti u Kairu, Washingtonu, Acri i New Delhiju. Autorica je preko 70 književnih djela i njezina se novela *Brdo iznad oblaka* je bilo na popisu uspješnica u Hrvatskoj. Vesna Krmpotić je pjesnikinja, prozna spisateljica i prevoditeljica, koja je karijeru započela kao zapažena pjesnikinja koja je u Hrvatskoj počela izučavati i prevoditi indijsku književnost za širu publiku. 1971. je objavila izbor prijevoda odlomaka iz pojedinih književnih tradicija Indije. Izdanje bio je to jedan od događaja književne sezone. Bio je to pravi prodor u prašumu indijske književnosti, pokušaj da se pisana kultura jednog kontinenta sažme u jednu knjigu. Kažemo kontinenta, jer u geografskom smislu Indija se naziva potkontinentom, a u kulturnom smislu ona je kontinent. Antologija Tisuću lopoča⁹⁰ Vesne Krmpotić doživjela je nekoliko izdanja i još uvijek se nalazi na *bestseller* listi hrvatskog čitateljstva. U želji da stvori antologiju prema vlastitoj inspiraciji, a i zanimljivu za čitanje, Vesna Krmpotić je tekstove grupirala u deset poglavlja (tematskih cjelina), u koje su uključeni tekstovi iz različitih razdoblja i tradicija. U tome se *Tisuću lopoča* razlikuje od školskih antologija, koje strogo vode računa o kronologiji i pripadnosti. U toj namjeri, Vesna Krmpotić se orijentira na strana izdanja, poput popularnog njemačkog izdanja: *Duhovni svijet Indije*.⁹¹ U antologiju su uključeni tekstovi, u najvećem broju slučajeva, kao odlomci iz mnogo opširnijih radova. Ta opširna djela su na primjer, *vedski korpus* i *buddhistički kanoni* (kad je riječ o religijskim tekstovima), *Mahabharata* (kad se govori epovima) ili *Ocean priča* (*Kathasaritsagara*, zbirka slična *Tisući-i-jednoj-noći*, ali sa obrnutom verzijom nastanka: smišljena je da rasonodi jednu kraljicu!). Već i izbor iz *Oceana priča* bio bi dovoljan za jedan zbornik, a nekoliko suvremenih pisaca (među njima i R. Narajan) okušali su se u pokušaju da za čitaoca knjige *Mahabharate* prepričaju u okviru jedne knjige standardnog formata.

U izboru Vesne Krmpotić najviše je prostora posvećeno tekstovima u kojima se veličaju osjećaj divljenja, obožavanja, predanosti i ljubavi, bilo da je riječ o divljenju pred

⁸⁸ Katalog izložbe 5. prosinca 1965. Zagreb, Opatička 18 / [postava izložbe i redakcija Kataloga Milka Jauk-Pinhak, Davor Kapetanić, Radoslav Katičić, Sveto Petrović, Ivan Slamnig; likovna postava izložbe Edo Kovačević]

⁸⁹ *Pomorska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 1973.

⁹⁰ Vesna Krmpotić, Tisuću lopoča : Antologija indijskih književnosti od najstarijih vremena do 17. stoljeća / sastavila, prevela, predgovorom i tumačenjem popratila Vesna Krmpotić. - Zagreb : V.B.Z., 1994., 436 str.

⁹¹ Helmut von Glasenapp, Indische Geisteswelt, Holle Verlag, Baden Baden, 1958., 348 str.

veličanstvenim događajima u prirodi, ili pred zagonetkama života, bilo da je riječ o predanosti i ljubavi između čovjeka i Boga, ili između ljudi.

Ovaj zbornik, sa jedinstvenom inspiracijom, želi predočiti glasove koji govore iz pojedinih tekstova i tradicija, kao članove hora koji pjeva istu pjesmu i kazuje istu misao, na različite načine. Međutim, rasponi indijske duhovnosti, pa time i književnosti, su ogromni - jedva da možemo nešto misliti, a da to već nije na neki način mišljeno u Indiji - isprobani su tamo svi načini mišljenja i uzdržavanja od mišljenja, sva osjećanja i uzdržavanje od osjećanja, sve potankosti kazivanja i uzdržavanja od kazivanja. I sama Vesna Krmpotić to primjećuje u predgovoru drugog izdanja, kad kaže da - *ako se uočava spiritualnost indijske civilizacije ne treba da bude zaboravljena kultura prefinjenog svjetovnog uživanja koja je također bila razvijana do savršenstva.*

U prijevodu Vesne Krmpotić izlaze i *Pjesme darovnice*⁹² bengalskog pjesnika Tagorea i poznata *Kamasutra*.⁹³ *Kamasutra*, što znači "Knjiga želje", napisana je na sanskrtu u 3. stoljeću. Na engleski ju je preveo znanstvenik Richard Burton u 19. stoljeću. Hrvatski prijevod sa engleskog, nažalost prenosi i pogreške koje su učinjene već u Burtonovom prijevodu i ispravljene su tek u kasnijim engleskim prijevodima, npr. Wendi Doninger(2004.).⁹⁴

U *Zlatnoj knjizi svjetske ljubavne poezije*, nalazimo ulomke *Vrlara*, Rabindranatha Tagorea, stihove *Rijeke* koju je napisao u 7. stoljeću Bhartrihari. *Ljeto*, umjetnika Kalidase iz 5. stoljeće, *Tužaljka u predvečerje*, Tiruvaluvar (5.st.), *Ljubav*, Amaru (7. st.) *Slast ili bol*, Bhavabhuti (7./8.st.), *Ljubavna bitka*, Sarmad /17. st) *Metempsihoza*, Naidu Sarojini (19./20, st.). U antologiji su preuzete i dvije strofe iz *Jađur Vede: O ženo i Sva si od milja*.⁹⁵

O Indijskoj drami u Hrvatskom narodnom Kazalištu pisala je Klara Gönc-Moačanin,⁹⁶ koja je prevela s izvornika staroindijsku klasičnu drame u deset činova *Glinena kolica* od pisca *Sudrake* (praizvedba u HNK 15. 2. 1979). Izvedba je predstavljala velik kazališni događaj te bila nagrađena kao najbolja predstava godine!),

U prijevodu Ante Stamaća, nalazimo u knjizi *Djeca svijeta i njihove pjesme* i dvije indijske pjesme sa notama: *Moje malene ruke i Padaj, tiha kišo*.⁹⁷

Indolog, profesor dr. Mislav Ježić, predstojnik je Katedre za indologiju Filozofskog fakulteta pri Sveučilištu u Zagrebu, zaslužan je za znanstveni pristup izvornim tekstovima indijske kulturne tradicije. Mislav Ježić je rođen 1952. u Zagrebu. Svršio Klasičnu gimnaziju 1970. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu stekao 1977. diplomu profesora indologije i filozofije, te 1978. profesora opće lingvistike i grčke filologije. 1983. obranio doktorsku disertaciju pod naslovom "*Problemi egzegeze rgvedskih himana*".

Na fakultetu predstojnik je Katedre za indologiju. 1991-1995. Usto je bio pročelnik Odsjeka za opću lingvistiku i orijentalne studije, uveo je studije turkologije i hungarologije na Odsjeku, te Katedru za algebarsku lingvistiku. Na indologiji predaje staroindijski jezik i književnost, staroiranski, indijske religije, indijsku filozofiju, a povremeno i srednjindijski i hindski.

⁹² Rabindranath Tagore, Gitandali, pjesme darovnice: Prosvjeta, Zagreb 1981.

⁹³ Vatsyayana, Kamasutra: Prosvjeta, Zagreb 1982.

⁹⁴ Mallanaga Vatsyayana: *Kamasutra*. Neu übersetzt, kommentiert und eingeleitet von Wendy Doniger und Sudhir Kakar. Ins Deutsche übertragen von Robin Cackett. Verlag Klaus Wagenbach, Berlin 2004.

⁹⁵ Nikola Miličević, Zlatna knjiga svjetske ljubavne poezije, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1979.

⁹⁶ Klara Gönc-Moačanin, Izvedbena obilježba klasičnih kazališnih oblika : grčka tragedija-indijska natya-japanski no, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb 2002. cf. Indijska Drama u Hrvatskom Narodnom kazalištu MOST, Zagreb 19??

⁹⁷ Kurt Phalen, Djeca svijeta i njihove pjesme, Grupa Motovun, MLADOST, Zagreb 1981

Na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove predaje na studijima filozofije i religijske kulture “Indijsku filozofiju” i “Istočne religije”.

Objavio šest knjiga - monografiju *Rgvedski himni - Izvori indijske kulture i indoeuropsko nasljeđe* (Globus, 1987.), sažeti prijevod *Mahabharata* (u suradnji s prevoditeljima, filološki obradio skraćeni prijevod velikoga epa, A. Cesarec 1989.), knjigu filozofsko-filoloških ogleada *Riječ i mišljenje o bitku u svijetu* (Filozofska istraživanja, 1989.), kratak priručnik o Hrvatskoj *Sredozemni i srednjoeuropski kulturni krajolici Hrvatske* (u suradnji sa stručnjacima za arheologiju, povijest umjetnosti i književnost, HPEU 1996.), knjigu *Rgvedske upanišadi s izvornikom i prijevodom, uvodima, objašnjenjima i analizama* (Matica hrvatska 1999.) Upanišadi su vjersko-filozofski tekstovi od temeljne važnosti u povijesti ne samo indijske misli nego i svjetske. Kako talijanski indolog Tucci⁹⁸ kaže, u upanišadima se misaonost izražava u iznenadnim bljescima i intuiciji, u poetskim čarolijama koje ovo štivo čine jednim od najsugestivnijih u indijskoj književnosti. U njima nalazimo neke od najstarijih posvjedočenih napora u povijesti ljudskoga uma da se filozofski objasni položaj čovjeka u svijetu. Pojmovi kao što su brahman, Htman, oüvara, prHta, sat, cit, Hnanda, mHyH, spoznaja o jedinstvu jovHtmana i paramHtmana, odnosno duše i boga, ali i mikrokozma i makrokozma, postali su opće duhovno blago čovječanstva. Brahman kao princip očitovanja konačni je izvor vanjskoga svijeta i njemu kao unutrašnje počelo odgovara Htman, nutarnje sopstvo. U obama je ukinuta opreka subjekta i objekta, vanjska se stvarnost poistovjećuje s unutaršnjom. Riječ je, dakle, o paralelizmu između božanskoga i nutarnjega. Tekstovi upanišadi služili su da donesu mir uznemirenome ljudskom duhu, bili su to pokušaji rješavanja metafizičkih problema u obliku dijaloga i rasprava, često pjesnički iskazi filozofski nastrojenih duhova pred licem životnih činjenica. Postavljalo se pitanje gdje, u čemu leži istina; odgovaralo se da je svijet jedinstveno biće (ekam sat), svjesno i blaženo (sat cit Hnanda. U tekstovima koji su se bavili metafizikom, etikom, kozmologijom, težište je bilo na pojmovima o kruženju življenja, svijeta (sapsHra), o djelatnosti čovječjoj koja to uzrokuje (karman), te o načinu koji vodi oslobođenju iz toga strujanja (mukti). Svijet u prostoru i vremenu samo je očitovanje božanstva, da bismo upoznali Boga, trebamo odbaciti vezanost uz predmete u svijetu. U upanišadskim pjesničko-filozofskim dijalozima spoznaju se temeljni pojmovi što čine ljudski život u svemiru; oni sadrže ontologiju, epistemologiju, fiziologiju, psihologiju. U tim najranijim posvjedočenim pokušajima filozofskoga tumačenja svijeta autor Mislav Ježić svojim višestrukim talentima uspijeva razotkriti brojne njihove tajne. Jer upanišadi predstavljaju tajno ezoteričko učenje, učenje koje tek odabrani mogu čuti, oni su rahasyam — tajna, satyasya satyam — istina istine, paramam guhyam — najviša tajna.

Može se kazati da su upanišadi vječni tekstovi, jer pitanja koja su pradavni pitatelji postavljali o bivstvu života mogla bi biti i naša — što se to nalazi oko mene, što me je to stvorilo i nosi me kroz život zajedno s ovim svijetom, sa zemljom, odakle sve to, kamo to smjera, koja je moja uloga, dužnost, svrha u ovome zastrašujućemu, ali i čudesnome zbivanju u kojemu sudjelujem? Upanišadski su mudraci na njih strpljivo odgovarali, a isto nam tako strpljivo autor ove knjige prenosi njihove odgovore svojim brojnim uvidima do kojih je došao mukotrpnim filološkim pregnućem. Jer nije lako prodrijeti kroz veo tajni kojim su stari indijski mudraci prekrili svoje spoznaje koje nisu bile namijenjene mnoštvu, nego tek odabranom pojedincu. Kandidat bi prije no što bi pristupio svetištu njihove misli bivao podvrgnut duhovnoj provjeri gdje bi se odredilo da li on zaslužuje zauzeti mjesto do učiteljevih nogu — otuda i pojam upanišad kojemu Ježić posvećuje iscrpnu analizu.

Školnički je Zapad često odbacivao postojanje indijske filozofije, jer filozofija kao da nije smjela postojati izvan Europe. Zbog neznanja, nepoznavanja ciljeva drugih kultura, tvrdilo se

⁹⁸ Giuseppe Tucci, *Istorija indijske filozofije*, Beograd: Nolit, 1981.

da nešto nedostaje orijentalnoj misli, da nije dovoljno racionalna, da je odveć subjektivna — pri čemu su zanemareni istočni kulturni predlošci. Ovakvi indološki radovi kakva je Ježićeva knjiga jasno potvrđuju postojanje indijske filozofije već u vedskome razdoblju.

Od prvoga susreta Europe s upanišadima 1801/1802, kada je objavljen njihov latinski prijevod Oupnekhat, i. e. secretum tegendum koji je načinio Anquetil Duperron, prema perzijskome prijevodu sa sanskrta što ga je naručio mogulski kraljević Dara Shakoh 1656. Taj je prijevod silno djelovao na Schopenhauera i duhovni je utjecaj tih staroindijskih filozofskih tekstova ostao trajno prisutan u zapadnoj kulturi. Uslijedili su brojni prijevodi pojedinih upanišadi na razne svjetske jezike s kojih su nastali, izuzevši neke prijevode ulomaka s izvornika, i dosadašnji prijevodi na hrvatski. Rad Mislava Ježića donosi prve značajke prijevode sa sanskrta na hrvatski i stoga, uz ostale svoje velike znanstvene i stručne vrijednosti, znači osobit prinos hrvatskoj kulturnoj javnosti.

U suradnji s M. Jauk-Pinhak i K. Gönc-Moačanin, ⁹⁹ izdaje priručnik *Istočne religije* te šezdesetak studija i članaka iz indologije, filozofije i jezikoslovlja i s područja hrvatskih studija u zemlji i inozemstvu (Lucknow, Ajmer, Torino, Berlin, Washington, Pariz, Sydney...).

Glavna područja rada: vedski studiji, indijski epovi, početci indijske i helenske filozofije, jezikoslovni opisi nekih vidova indijskih jezika, u novije vrijeme i europski i međunarodni kontekst hrvatske kulture. Glavni prinosi: istraživanja o genezi vedskoga panteona i dijelova vedskoga korpusa, povijesno-filološka analiza slojeva upanišadskih i epskih tekstova, izvori i usporednice u staroj indijskoj i helenskoj filozofiji. Radi na komentiranome prijevodu klasičnih upanišadi, poredbenoj monografiji o počecima indijske i helenske filozofije, itd. Jedan od stručnih urednika Religijskoga leksikona Leksikografskoga zavoda.

Sudjelovao na nizu svjetskih, međunarodnih i domaćih znanstvenih skupova s područja indologije, filozofije i jezikoslovlja. Pokrenuo i suorganizira svjetski indološki skup *Dubrovnik International Conference on the Sanskrit Epics and Puranas* (1994., 1997., 1999., 2002., 2005.). Glavni je urednik radova tog skupa koje na engleskom jeziku objavljuje Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

Opsežna biografija profesora Ježića dostupna je na stranicama Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.¹⁰⁰

1988. u *Bibliografiji svjetskih književnosti u hrvatskim prijevodima*¹⁰¹ za četrdesetogodišnje razdoblje. od 1945. do 1985. nalazimo 23 djela od koji čak pet antološkog karaktera: *Izbor pjesama iz rane budističke poezije- Pjesme prosjaka i prosjakinje*,¹⁰² *Suvremena hinduska poezija*,¹⁰³ *Počeci Indijske misli*,¹⁰⁴ *Suvremena indijska proza*¹⁰⁵ i *Antologija indijskih književnosti od najstarijih vremena do 17. stoljeća – Hiljadu lotosa*.¹⁰⁶

Mate Križman objavio je u zborniku *Hrvatske Indije*¹⁰⁷ opsežan tekst o pismima Nikole Ratkaja iz Indije: filološku studiju, popis literature, te kritičko izdanje i prijevod tekstova.

⁹⁹ katedra za indologiju, Filozofski fakultet Zagreb 2001.

¹⁰⁰ <http://www.hazu.hr/Akademici/MJezicCI.htm>

¹⁰¹ Nataša Dragojević, Fikret Cacan, Svjetska književnost u hrvatskim prijevodima 1945-1985. Bibliografija, Društvo hrvatskih književnih prevodilaca, Zagreb 1988.

¹⁰² Čedomil Veljačić, Pjesme prosjaka i prosjakinje, Veselim Masleša, Sarajevo 1977.

¹⁰³ Sheoraj Singh Jain, August Cesarec, Zagreb 1979.

¹⁰⁴ Rada Iveković ed. Počeci Indijske misli, izbor BIGZ, Beograd 1981.

¹⁰⁵ Josip Franić, Suvremena indijska proza, Svjetlost, Sarejevo 1957.

¹⁰⁶ Vesna Krmpotić, prvo izdanje Nolit, Beograd 1971., treće izdanje : Tisuću lopoča, V.B.Z., Zagreb 1994., 436 str.

¹⁰⁷ Mate Križman, *Hrvatske Indije*, Most Zagreb 1990. str. 79-194

1994. donosi Marijan M. Grakalić u prikazu *Duhovnosti novog doba*, pregled guruističkog pokreta i učenja na području Hrvatske.¹⁰⁸ Grakalićev rad prikazuje djelovanje i bibliografsku pozadinu učenja Mahariši maheš Yogia, Hare Krišna i Anada Marga pokreta. Predstavljene su i zajednice Guru Maharadi Ćia, Sai Babe i Baghwana, sa kojima se ne samo guru pokret, nego dio indijske svakodnevnice približio hrvatskoj publici. Indijski nakit, odjevni predmeti, galanterija ali i tradicionalna indijska kuhinja i ljekarstvo (ajurveda) postaju doprinose šarolikost suvremene potrošačke kulture.

Hrvatski biografski leksikon donosi pored crtice o životu i radu Jurija Husa opsežnu bibliografiju znanstvenih radova o ovom već legendarnom putopiscu.¹⁰⁹

U nizu Redovita izdanja za članstvo donosi Matica hrvatska 2003.: *Povijest ples starih civilizacija* u dva toma.¹¹⁰ Nakon prvoga dijela dvosveščane *Povijesti plesa starih civilizacija* u kojemu je autorica obradila plesnu kulturu već izumrlih civilizacija Mezopotamije, Egipta, Grčke, Rima, te plesove starih Hebreja i Etruščana, drugi dio autoričina životnoga djela obuhvaća stare civilizacije čija se plesna tradicija održala sve do naših dana, zahvaljujući geografskome položaju ili kulturnopovijesnim uvjetima. To su Indija, Kina, Koreja, Japan, Tajland, Burma, Šri Lanka, Java, Bali i Kambodža. Obajvljivanjem ove sjajno napisane i opremljene knjige napokon je ispravljena velika nepravda prema dvadesetak godina starom i zaboravljenom rukopisu Ane Maletić u kojemu se na kongenijalan način stapaju tehnička obrada plesova s kulturnopovijesnim, filozofskim, sociološkim, religijskim, mitološkim i drugim ekskursima i elaboracijama.

Ana Maletić je priredila jedinstvo djelo ove vrste u Hrvatskoj. To je prva i temeljna studija o plesu starih civilizacija, opremljena brojnim ilustracijama i pisana na način da bude svakodnevni udžbenik teoretičara i povjesničara plesa. Ali i zanimljiva literatura onima koji u plesu tek uživaju ili se amaterski za njega zanimaju.

Indijski ples je predstavljen je ne samu u svom geografskom određenju, nego i tradiciji koja je unatoč svim društveno-povijesnih okolnosti preživjela da današnjeg dana i živi je dio suvremen kulture indijskoga naroda.

Putopisac, Dubravko Horvatić pokušao je oteti zaboravu doživljaje naših putnik i izabrane dijelove njihovih zabilježbi objelodanio je u knjizi *Hrvatski putopis; Od XVI. stoljeća do danas*.¹¹¹ U Hrvatskoj se već više stoljeća piše putopis¹¹² na književnost, iako je putopis zapažen i u umjetničkim djelima ostalih žanrova. No, dok novinarski izvještaj ili putopis u užem smislu riječi nije dostigao razinu umjetničkog ostvarenja, proteklo je dosta vremena. Nemčić, Matija Mažuranić, Josip Horvat, Peić, Horvatić i mnogi drugi već su klasici putopisa. 1955. Slavko Ježić je napravio zbornik "Hrvatski putopisci", kojemu je ovaj posljednji sličan, a uvodi i za ovu temu zanimljive radove Radoslava Katičića: *Iz Indijske putne bilježnice* i Vesne Krmpotić *Tađ Mahal, - Kolosalna minijatura*.

¹⁰⁸ Marijan M. Grakalić, *Duhovnost novog doba – historiozofska monografija*, Arkadia, Zagreb 1994.

¹⁰⁹ Hrvatski biografski leksikon, 5 Gn-H, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb 2002.

¹¹⁰ Ana Maletić: *Povijest plesa starih civilizacija*, Drugi dio. Azijske plesne tradicije, biblioteka: REDOVITA IZDANJA ZA ČLANSTVO, Matica hrvatska, Zagreb, 2003., 337 str., ISBN: 953-150-678-7

¹¹¹ Dubravko Horvatić (izabrao i priredio): *Hrvatski putopis. Od XVI. stoljeća do danas*, K. Krešimir, Zagreb, 2002.

¹¹² Od Hektorovića i "Putovanja k Jeruzolimu", od Trnskog i Nemčića do danas... Osobito su važni putopisi Hrvata iz 16. st. objavljeni na latinskome i drugim jezicima: Bartul Đurđević, Feliks Petančić, Juraj Hus, a njima možemo pribrojiti i Marka Pola.

Prvi sažeti prijevod *Mahabharate* objavljen je 1989.¹¹³ kao zbirka odlomaka izabranih tako da daju cjelovitu neprekidnu priču. Mahabharata sadrži korijen indijske brahmanske misli (a i ratničke, tj. kšatrijske časti).

Prozno izdanje »Mahabharate«¹¹⁴ na hrvatskom jeziku izašlo je zahvaljujući Udruzi za promicanje vedske kulturne baštine Lotos i Hrvatsko-indijskog društva. Novina je u tome što je veliki ep, koji bi danas zbog složene stihovne grade zacijelo odbio mnoge čitatelje, objavljen u proznom obliku, a priredio ga je Purnapragja Dasa. Tekst je s engleskog prepričanog izdanja prevela Ankica Franjić. Ratnička priča koju su prenosili *sute*, dvorski pjevači, dobivala je s vremenom brojne rukopisne varijante i kritička izdanja, a danas je poprimila pripovjedni oblik, kako junačka i brahmanska tradicija, obogaćena mitovima, basnama, parabolama, ne bi pala u zaborav zbog arhaičnog obilježja epa.¹¹⁵ »Mahabharata« je tako napokon na našem jeziku rasprostrla na oko tisuću stranica svoju priču o bratoubilačkom ratu kraljevske obitelji, o dužnosti, nepravdi i pravdi. »Mahabharata« (ili peta Veda) jedan je od velikih epova koji tematiziraju opširnu temu rata, morala i ljudskosti, uklapajući se i u današnji zahtjev za duhovnom preobrazbom društva. Možda su dramski prizori poginulih i duhovna pustoš u tom epu, kao i završni prizori u »Ilijadi« (u kojima Prijam i Ahilej, poslije desetogodišnje krvave mržnje između Grka i Trojanaca, pokazuju jedan drugom ljudske osjećaje i plemenitost) mnogo snažnije civilizacijske poruke od modernih medijskih antiratnih propagandi. Epska stihovna struktura nije više u modi, ali univerzalna značenja teksta ne blijede ni tijekom tisućljeća. Zato je svaka prozna prerada junačkih priča u kojima važne poruke izlaze iz velikih sudbina, dobrodošla u vremenu u kojem pragmatičnost zasjenjuje filozofiju i u kojem svi mogu biti »junaci našeg doba«.¹¹⁶

"Ethos spoznaje u filozofiji Čedomila Veljačića"¹¹⁷ autorice mr. sc. Ksenije Premur na jednom je mjestu objedinjeni niz, stručnih i znanstvenih članaka, studija i istraživanja perenijalne, komparativne filozofije našeg eminentnog filozofa i indologa Čedomila Veljačića. Djelo je strukturirano na taj način da pogada upravo samu srčiku sveg Veljačićevog nastojanja na izgradnji metodologije i predmetnog istraživanja na području komparativne filozofije koja svoj vrhunac i dovršetak doživljava u obuhvatnoj filozofiji kulture. Mr. sc. Ksenija Premur prati razvoj ove ahistorične, perenijalne i komparativne izgradnje filozofije kulture kroz analizu temeljnih Veljačićevih djela, a posebice "Ethosa spoznaje u europskoj i u indijskoj filozofiji". Na analizi i kritičkom propitivanju temeljnih postavki, iznesenih u ovom djelu, autorica provodi temeljitu analizu komparativnih studija Čedomila Veljačića. Te studije prate temeljnu misao-vodilju o kompariranju inteligibilija koje svoje ishodište i ujedno i podudarnost nalaze poglavito u ethosnoj dimenziji sveg filozofskog mišljenja, što je najupečatljivije u komparacijama buddhističkog nauka i Kantove filozofije. Ova temeljna smjernica univerzalne filozofije ujedno je i smjernica kritičkog promišljanja zapadnoeuropskog filozofskog nasljeđa, dok se razvoj indijske filozofije, s druge strane, prati nesmetano u povijesnim tokovima koji slijede istu etičku nit nenasilja, tolerancije i yogističkog obuzdavanja uma. Iz promišljanja zasada univerzalne filozofije perenijalnih motiva, slijede iz autoričine analize zasebnih komparativnih studija i istraživanja Čedomila Veljačića. Ovo je djelo nastavak istraživanja autorice mr. sc. Ksenije Premur komparativne

¹¹³ *Mahabharata*, Zamislili, izabrali i preveli s engleskoga Goran Andrijašević i Slobodan Vlasisavljević. Sa sanskrtskim izvornikom usporedio, izradio konkordanciju s engleskim prijevodom i kritičkim izdanjem sanskrtskoga teksta po pjevanjima, sastavio predgovor, bilješke i kazalo uz bilješke Mislav Ježić. Lektor Tomislav Salopek. August Cesarec, Zagreb 1989.

¹¹⁴ *Mahabharata, Udruga za promicanje vedske kulturne baštine Lotos*, Zagreb 2005.

¹¹⁵ Lada Žigo: VJESNIK Subota/nedjelja 19. i 20. kolovoza 2006.

¹¹⁶ Lada Žigo: VJESNIK Subota/nedjelja 19. i 20. kolovoza 2006.

¹¹⁷ Ksenija Premur: *Ethos spoznaje u filozofiji Čedomila Veljačića*, Naklada Lara, Zagreb 2003.

filozofije s kojeg je područja već objavila knjigu "Bergson i Buddha",¹¹⁸ koja se temelji upravo na postavkama komparativne filozofije Čedomila Veljačića.

Interkulturni dijalog u filozofiji na primjer između indijske i zapadne filozofije nalazimo u radovima Rade Iveković¹¹⁹ gdje se evociraju težnje da se uspostave mostovi između različitih filozofskih tradicija.

Mahamandalešvar Paramhans Svami Mahešvarananda - Svamiđi je širom svijeta pokrenuo međunarodne i međuvjerske molitve za svjetski mir. Prva je molitva održana u hrvatskom gradu Umagu, rujna 2001. godine, a zatim su uslijedile molitve u mnogim gradovima Austrije, Španjolske, Njemačke, Slovenije, Mađarske, Češke, Slovačke, SAD-a, Kanade, Australije, Novog Zelanda i Indije. Prvi mirovni samit ikad održan u samostalnoj Hrvatskoj, *Svjetski mirovni samit Sri Swamija Madhavanande i poruka Mahatme Gandhija*, održan je 9. listopada u Zagrebu u organizaciji Hrvatskog saveza "Joga u svakodnevnom životu".

Goran Kardaš izdaje 2006. godine prijevod teksta *Bhagavadgite*¹²⁰ kao podloge za intertekstualnu studiju o odnosu filozofskih sadržaja *Bhagavadgite* i Upanišada i Mokšadharmaparvana. Izdanje *Bhagavadgîte* Gorana Kardaša predstavlja nov izvanredan prilog u seriji prevodilačkih, studijskih i komentarskih projekata u području filozofske i književne literature na klasičnim jezicima koji je pokrenut u domaćoj indološkoj produkciji. U tome nizu vrlo značajnih sličnih radova iz područja arhajske indijske filozofske književnosti kao što su rgvedske himne, upanišade, rani buddhizam, kao i klasične indijske pripovjedne književnosti. *Bhagavadgîtâ* je, ako se tako može reći, najklasičniji i najznačajniji *locus communis* ne samo indijske tradicije nego i svjetske književne, filozofske i religijske baštine. Uzme li se u obzir okolnost da to djelo postoji na hrvatskom jeziku samo u proznom sažetku, kao dio skraćenog prijevoda epa *Mahâbhârata* s engleskog.¹²¹ Tek s ovim integralnim izdanjem *Gîte* sa sanskrtskim tekstom, prijevodom, kritičkim aparatom, popratnim komentarom te književno-povijesnom i teorijskom studijom višestruko je premašena razina raspoloživosti ovog spomenika svjetske književne baštine.¹²²

Povodom 200-te obljetnice smrti Filipa Vezdina, prevedena je i knjiga Branka Franolića o ovom našem istaknutom jezikoslovcu, na talijanski jezik, u Velletri pokraj Rima u prijevodu ugledne lingvistkinje Luce Leoni koja ju je dopunila s bibliografijom. Osvrt priredila Vesna Kukavica, urednice *Matice* – časopisa *Hrvatske matice iseljenika*.¹²³

Zdravka Matišić održala je potkraj veljače 2005. u New Delhiju predavanje o Ivanu Vezdinu, na kojemu je odlučeno da se svake godine održi memorijalno predavanje o tom uglednom lingvistu i poznavatelju indijske kulture.¹²⁴

¹¹⁸ Ksenija Premur "Bergson i Buddha", Naklada Jurčić, Zagreb 2000.

¹¹⁹ Rada Iveković, *Pregled indijske filozofije*, Zagreb. 1981.

¹²⁰ Goran Kardaš, *Bhagavadgita*, prijevod i komentar s intertekstualnom studijom, Demetra, Zagreb 2006.

¹²¹ *Mahâbhârata*, izbor i prijevod s engleskog Goran Andrijašević i Slobodan Vlasić, sa sanskrtskim izvornikom usporedio, izradio konkordanciju s engleskim prijevodom i kritičkim izdanjem sanskrtskog teksta po pjevanjima, predgovor, uvod i kazalo uz bilješke Mislav Ježić, Zagreb: August Cesarec, 1989.

¹²² Cf. prijevod *Bhagavadgîte* klasičnog filologa Miroslava Markovića na srpski iz 1978. odnosno izdanje *Bhagavadgîtâ. Pasma gospodnja*, u: *Počeci indijske misli*, Rada Iveković, Beograd: BIGZ, 1981.

¹²³ Branko Franolić, Paolino di San Bartolomeo, pionire dell'indologia nell'Europa di fine Settecento, a curra di Luca Leoni, Velletri, 2006, 56 str.

¹²⁴ Kulturna suradnja između Republike Hrvatske i Republike Indije odvija se na temelju sporazuma između Vlade Republike Hrvatske i Vlade Republike Indije o suradnji na području kulture, prosvjete, znanosti, tehnologije i sporta, (potpisan u New Delhiju, 5. ožujka 1999. godine), te Programa kulturne razmjene između Ministarstva kulture Republike Hrvatske i Ministarstva kulture Republike Indije za godine 2005. – 2007. (potpisan 27. travnja 2005. godine) .

Kakvu Indiju poznaje Hrvatska

Politički i religiozni uvjeti razdvajali su istočnu i zapadnu kulturu više od jednog tisućljeća. Zapadni orijentalisti počeli su intenzivnije proučavati kulturu Indije tek u 19. st. Od tada možemo pratiti dva toka zanimanja za Istok. Prvi je ostao među zidovima školskih učionica i bez značajnog javnog odjeka. Drugi tok, koji je pokušao pronaći praktičnu primjenu psiholoških tehnika (Yoga) u vjerskom životu, ostao je zatvoren u zatvorenom podzemlju ezoterije («tajnosti») i teozofskim ložama.

Prvi krug ostao je zatvoren zbog svog visokog »akadenskog« nivoa, a drugi se našao izoliran i optužen za sinkretizam, praznovjerje i magiju. Tome svakako doprinose brojna izdanja sektaške provenijencije sa ciljem izazivanja zanimanja za senzacionalističko ili mistično u sakralnoj literaturi Indije.

U prošlom se stoljeću zanimanje za istočnu filozofiju i religiju spustilo među ljude na ulici. Znanstvena literatura, premda ne tako tržišno uspješna, razvijala se paralelno sa djelima koji su imali za cilj pobuditi interes za indijski misticizam što je neprikosnoveni izazov neutemeljenoj mašti (i priželjkivanom) čudesnog. Od sudbonosne je važnosti danas, uz sveprisutnosti Indije i njenih duhovnih vrijednosti, izbjeći zamku odvratanja pažnje od discipline znanstvenog pristupa i reduciranje indijske kulture na priče, legende i čuda. U nemogućnosti razlučivanja ozbiljnog zanimanja za literaturu i duhovnost nekršćanske duhovne baštine Indije od pomodnog poimanja šamanizma, postoji opasnost da i ozbiljan znanstveni rad bude uočen tek kao frakcija duhovnosti novog doba (*New Age*).

Unatoč brojnim izdanjima indijske literature na hrvatski, moramo imati na umu kako je su u najvećem broju slučajeva radi o prijevodima iz druge ruke. Najčešće engleskog i njemačkog. Filološkim preprekama treba ubrojiti sektaška stremljenja pojedinih prijevoda.

Posebno mjesto ovog prikaza svako zaslužuje radovi znanstvenih novaka i docenta studija indologije na Zagrebačkom sveučilištu. Kroz već tradicionalni međunarodni znanstveni skup o sanskrtnim Epovima u Dubrovniku, zainteresirana hrvatska publika dobiva uvid u aktualno stanje indoloških znanosti u svijetu.¹²⁵

Rgvedski himni¹²⁶ i Rgvedske Upanišade¹²⁷ su sveučilišni priručnici u kojima autor dr. Mislav Ježić prikazuje povijesne okvire, predlaže filološki ključ i otkriva sakralni sadržaj ove ne samo indijske nego i svjetske baštine.

Hrvatska znanstvena bibliografija ostvaruje viziju elektroničke bibliografije i na području indologije. Putem web sučelja ostvaruje se, zajedničkom inicijativom računalnih i informacijskih stručnjaka MZOS-a i Knjižnice Instituta Ruder Bošković, *Hrvatska znanstvena bibliografija*: CROSB (Croatian Scientific Bibliography).

Projekt broj 0130486: *Kulturno-povijesne veze Hrvatske i Indije*, ima za zadaću donijeti pregled radova sa područja hrvatsko-indijskih kulturnih veze, književnosti, misija, indologije, veza Dubrovnika-Mediteran-Indija, Goa, Tibet, Kerala, kulture, povijesti, neohinduističkih sljedbi, likovne umjetnosti, glazbe i plesa.¹²⁸

Jedan izbor izvorne i sekundarne literature dostupan je na stranicama Filozofskog fakulteta u Zagrebu kao obavezni izbornik studentima indologije.¹²⁹

¹²⁵ *International Conference on the Sanskrit Epics and Puranas*, Dubrovnik, Zbornik radova HAZU - Zagreb 2005.

¹²⁶ Mislav Ježić, *Rgvedski himni: Izvori indijske kulture i indoeuropsko nasljeđe*, Globus, Zagreb 1987.

¹²⁷ Mislav Ježić, *Rgvedske Upanišadi*, Matica hrvatska, Zagreb 1999.

¹²⁸ http://zprojekti.mzos.hr/zprojektiold/prikaz_det.asp?ID=0130486

¹²⁹ http://www.ffzg.hr/filoz/article.php?id_art=105&id_pag=8

U suradnji sa Maticom hrvatskom iz Zagreba pripremljen je iscrpan referat o Indiji u hrvatskoj književnosti, koji je predstavljen na hrvatskom štandu povodom sudjelovanja Indije kao posebnog gosta na *Sajmu knjiga* u Frankfurtu 2006. godine. U okviru predstave odraza indijske kulture u hrvatskoj literaturi na centralnom štandu zemlje domaćina, uručena su predstavnicima *Indijske nacionalne zaklade* djela *Jaša Dalmatina-potkaralj Guđurata* autorice Ivane Brlić Mažuranić i *Povijest plesa azijskih civilizacija* autorice Ane Maletić.¹³⁰

priredio Ivica Košak

¹³⁰ Jasna Lovrinčić, Spone Hrvatske i Indije u književnosti i kulturi, Večernji list, Zagreb-Frankfurt 10.11.2007.